

NORDISKA MUSEET
SAMDOKSEKRETARIATET

Samdok–forum 2011/I

Samdok

Innehåll

<i>Från Samdoksekretariatet</i> Eva Fägerborg	3
<i>Museer och de allra äldsta</i> Cecilia Bygdell	5
<i>Vällingby 2010 – en återvändande undersökning</i> Bo Larsson	9
<i>TAM-Arkiv berättar om ingenjörernas historia</i> Jim Löfgren	13
<i>Svensk stad 1900.2030 – ett nätverk av forskare och museer</i> Anna Ulfstrand	17
<i>Poolernas sidor</i> 2000-talets fritidsmiljöer i förändring/Christine Fredriksen * Infrastruktur och återvändande/Anna Ulfstrand * Samlingsfilosofi och kulturarvs-konstruktion/Eva Silvé * Ett ovärderligt nätverk/Charlotte Åkerman & Peter Du Rietz * Hur kan vi implementera ”mångfaldskonventionen”?/Charlotte Hyltén-Cavallius * 25 år med Samdok/Birgitta Strandberg-Zerpe	19
<i>Notiser</i> Var med och dokumentera tjejlopp!/Cecilia Hammarlund-Larsson * HAIKU – Handikapphistoria i kulturarvet/Margareta Persson * 100 innovationer – ny satsning på Tekniska museet/Magdalena Tafvelin Heldner * Konferenser och seminarier	25
<i>Nya publikationer</i>	27
<i>Vem är vem i Samdok</i>	28

Samdok är nätverket för kunskapsuppbyggnad och erfarenhetsutbyte kring de kulturhistoriska museernas undersökningar och insamling med utgångspunkt från samtiden. Samdok arbetar även med frågor om användning, tolkning och utveckling av samlingarna. Medlemsinstitutionerna deltar i ämnesinriktade pooler och för de övergripande riktlinjerna svarar Samdokrådet med representanter för läns museer, kommunala museer och centralmuseer. Ordförande är Nordiska museets styresman. För gemensam information, administration, webbplats m.m. svarar Samdoksekretariatet vid Nordiska museet. Verksamheten stöds även av ett rådgivande forskningsråd. *Samdok-forum* utges av Samdoksekretariatet. Redaktör är Eva Fägerborg. I redaktionen för nr 2011/1 har Daniel Bodén, praktikant vid Samdoksekretariatet, medverkat. För framförda åsikter svarar respektive författare.

Samdoksekretariatet, Nordiska museet, Box 27820, 115 93 Stockholm
Tel: 08-519 547 09, samdok@nordiskamuseet.se, www.nordiskamuseet.se/samdok

Omslagsbild: Köket är den plats i huset eller lägenheten där många äldre spenderar mest tid.
Foto Olle Norling, Upplandsmuseet.

Från Samdoksekretariatet

Så går vi vidare i Samdok – ny programförklaring och avstamp från höstmötet 2010

Under förra året diskuterades Samdoks nuvarande och framtida arbete i alla pooler och i Samdokrådet, med höstmötet i december som final och samtidigt ett avstamp för kommande år. Rubriken *Samdok på 2010-talet – var med och forma framtiden* lockade deltagarna till engagerade gruppsamtal med utgångspunkt i den nya programförklaringen, konferensens föredrag och diskussionsfrågor. Här finns bara utrymme att återge något av allt som framkom, den sammanfattning som distribuerats inom Samdok kommer att vara underlag för aktiviteterna framöver.

Enigheten var stor om att Samdok fyller ett stort behov för medlemmarna. Medverkan i nätverket ger redskap, kontakter, inspiration, erfarenhetsutbyte och kompetensutveckling. Men nyttan saluförs inte alltid – ”vi måste tydligare framhålla att en god samtidsdokumentation är en förutsättning för museernas framtid och samtidigt ett centralt instrument för att få in samtiden i museiverksamheten”. Samarbetstanken är stark och gemensamma projekt önskvärda; de ger styrka, nya perspektiv och nya kunskaper inom teori och metod. Att Samdoks arbetsfält nu vidgats till samlingarna välkomnas och bland annat ses frågor om vad samlingarna representerar som särskilt viktiga.

Samdoks nya programförklaring har skickats ut. Den finns på webben (http://www.nordiskamuseet.se/category.asp?intLevel=2&Cat=305&CatName=Om_Samdok&topmenu=143) och publiceras nu även i Samdok-forum:

Programförklaring för Samdok

Samdok är ett nätverk och samarbetsorgan för kulturhistoriska museer och andra kulturarvsinstitutioner och -organisationer som arbetar med kunskapsuppbyggnad och erfarenhetsutbyte kring undersökningar och insamling med utgångspunkt från samtiden samt med tolkning, användning och utveckling av samlingarna. Syftet är att bidra till en fördjupad förståelse för människan i samhället och ge kulturhistoriska perspektiv på människors skiftande villkor och värderingar i tid, rum och olika sociala sammanhang. Samdoks verksamhet

bygger på medlemsinstitutionernas aktivitet och arbetsinsatser.

Samdok verkar för samarbete mellan museerna, med universitet och högskolor, museernas publik, andra kulturarvsinstitutioner och -organisationer, nationellt och internationellt.

Samdok arbetar för gemensam informationsspridning som gör resultaten användbara både i samtiden och för framtiden.

Samdok verkar för samtidsperspektiv i museernas kulturhistoriska undersöknings- och insamlingsverksamhet.

Samdok verkar för fördjupat kunskapsutbyte kring museernas samlingar och samlingsfilosofi, med särskilt fokus på samlingarnas användbarhet för kommunikation och forskning.

Medlemsinstitutionernas verksamhet bedrivs i arbetsgrupper (pooler) och tidsbegränsade projekt. För de övergripande riktlinjerna svarar Samdokrådet. För gemensam administration, information, webbplats m.m. svarar Samdoksekretariatet. Verksamheten stöds även av ett rådgivande forskningsråd.

Programförklaring antagen av Samdokrådet den 21 november 2010.

I programförklaringen är det vidgade kunskapsutbytet om samlingarna en uttalad uppgift – detta gäller självfallet alla kategorier av källmaterial – och Samdoks arbete korresponderar därmed också internationellt med den verksamhet som innefattas i begreppet ”collections development”. Att Samdok har medlemsinstitutioner som inte är museer framgår nu också och med programförklaringen välkomnar vi såväl flera yrkeskategorier inom museerna som flera kulturarvsinstitutioner.

Samdoks höstmöte 17–18 november

Från diskussionerna vid förra årets höstmöte finns flera förslag till ämnen för kommande konferenser som Samdokrådet nu ska se närmare på. Vilket tema det blir i höst ber vi att få återkomma till, men boka redan nu dagarna för årets Samdok-konferens på Nordiska museet!

Norsam

I *Samdok-forum* 2010/1 och 2010/2 publicerades rapporter från de två workshops som genomförts i Norsams projekt *Bröd i Norden*. Deltagarna från museer i Danmark, Finland, Island, Norge, Sverige och Estland har sedan dess arbetat vidare med sina digitala berättelser. I vår är det dags att presentera resultaten och gemensamt diskutera arbetet vid ett avslutande seminarium som kommer att hållas på Nordiska museet den 14–15 april. I anslutning till seminariet träffas också Norsams koordineringsgrupp. Då ska vi bland annat börja dryfta nästa nordiska samarbetsprojekt. Vi är öppna för förslag från museerna i hela Norden, så hör av er innan dess till Samdoksekretariatet om ni har önskemål om tema och inriktning! Om Norsam finns att läsa på www.maihaugen.no/no/Samtidsdokumentasjon/Norden-Norsam/

COMCOL-konferens om samtidsdokumentation

ICOMs International Committee for Collecting – COMCOL – håller sin årskonferens 2011 på Museum Europäischer Kulturen i Berlin den 31 oktober – 3 november. Konferensen arrangeras i partnerskap med en annan internationell kommitté, CAMOC (International Committee for the Collections and Activities of Museums of Cities) och med ICOM-Europe. Temat är *Participative strategies in documenting the present* och konferensen kommer att innehålla en mix av inbjudna föreläsare, papers från deltagare och exkursion. Inbjudan sänds ut till medlemmarna, men vi välkomnar även andra i mån av plats. Håll utkik på www.comcol-icom.org. Via webbplatsen kan ni även söka medlemskap i COMCOL.

Samdokregistret

Sedan förra numret av *Samdok-forum* har en handfull projekt rapporterats till Samdoks databas över museernas samtidsundersökningar. Skellefteå museum har bidragit med tre nya poster som berättar om dokumentationer av sällskapsdans, hockeylaget Skellefteå AIK samt en studie i tidsdjup av ett familjejordbruk från 1950-talet till 2006. Eskilstuna stadsmuseum rapporterar om dokumentation av en speedwaytävling och Nordiska museet om ett projekt kring sophantering och återvinning, inom hushåll och yrkesmässigt.

I detta nummer

Artiklarna handlar denna gång om äldreomsorg på den uppländska landsbygden, förortsliv i Vällingby, ett webb- och utställningsprojekt om ingenjörshistoria och ett påbörjat forskningssamarbete kring städer i Sverige. De är också exempel på hur forskningsprojekt kan kopplas till samdokarbete, exempel på återvändande till tidigare studerade företeelser och exempel på nya samarbetsformer för en kulturarvsinstitution. I det här numret finns också särskilda sidor för Samdoks pooler – som framöver ska vara stående inslag i *Samdok-forum*. Inbjudan att medverka i dokumentation av tjejlöpp samt information om nya projekt, konferenser och seminarier finns i notiserna.

Kommande nummer

Redaktören tar tacksamt emot synpunkter och förslag från läsarna – hör av er om innehåll och form, kom med notiser, uppslag till artiklar, ämnen ni tycker bör tas upp, tips om konferenser, museipublikationer och andra böcker. För ett vitalt forum behövs medverkan från många! Manusstopp för nästa nummer: 1 juni; därefter 1 oktober och 1 december. Välkomna med bidrag!

* * *

Eva Fägerborg, Samdoksekretariatet
Redaktör för *Samdok-forum*
eva.fagerborg@nordiskamuseet.se

Museer och de allra äldsta

Av Cecilia Bygdell

Kan ett forskningsprojekt kring dagens äldreomsorg på den svenska landsbygden ha någon relevans för ett museum? För ett länsmuseum med stort engagemang i Samdok är svaret definitivt ja. Projektet genererar både en färdig produkt och ett källmaterial (intervjuer, fotografier och föremål) som är värdefulla tidsdokument och vi får dessutom kunskap om en grupp i samhället som jag vill påstå att vi inom museisektorn vet för lite om.

Sedan drygt två år är jag doktorand i projektet *Care regimes and rural transition in Sweden* på Kulturgeografiska institutionen vid Uppsala universitet. Jag intresserar mig för omsorg av äldre med hjälpbehov på den uppländska landsbygden. Arbetet bedrivs med externa medel men jag är helt och hållet anställd på Upplandsmuseet. Det finns stora likheter mellan mitt avhandlingsarbete och en Samdokundersökning, inte minst metodmässigt, då jag tar utgångspunkt i de äldres egna berättelser om vad det innebär att bo på landsbygden och vara i behov av andras hjälp. Jag ska här först säga några ord om vikten av ett åldersperspektiv, för att sedan ge exempel från en intervju som belyser vad medvetenhet om ålder kan betyda.

Åldersperspektivet

Genus och etnicitet är perspektiv som periodvis diskuterats flitigt på landets museer under senaste decenniet. Det dröjer kanske innan vi kan säga att perspektiven helt genomsyrar dokumentationer och annan verksamhet, men åtminstone i teorin vet att vi inte kan blunda för dem. Kanske kan vi försiktigt lägga till sexualitet, som mer och mer börjar få genomslag som en kategori som ordnar de relationer som vi alla har till varandra. Ibland, men långt ifrån alltid, tillfogas också funktionshinder och ålder. I forskningen påpekas ibland att när ålder tas i beaktande, är det framför allt de ungas röster och erfarenheter som lyfts fram. En inte alltför vild gissning är att vi har ett liknande mönster på landets museer, där ålder oftare syftar på yngre än äldre. Kanske kan vi hänföra det till en ungdomsfixering som finns i vårt samhälle, kanske kan vi också koppla det till en kulturpolitik som lyfter fram vikten av att vi arbetar med de yngsta. I den tidiga insamlingen är många sagesmän representanter för de äldsta, men de berättelser de första uppptecknarna var intresserade av var det som de gamla tidigare i

Moderna hjälpmedel gör det möjligt att fortsätta bo i det egna hemmet så länge som möjligt. Foto Olle Norling, Upplandsmuseet.

livet hade hört eller varit med om, och inte deras upplevelser av att tillhöra de äldsta. Vi måste ha kunskaper om de äldsta i samhället om vi vill göra anspråk på att fånga en mångfald av berättelser. Det är dessutom i högsta grad relevant att kombinera ålder med andra perspektiv: Det är skillnad mellan att vara lesbisk och 20 år eller lesbisk och 80 år, mellan att vara ung man eller äldre man, mellan att ha en annan etnisk identitet än svensk som medelålders eller som tonåring osv. Att beakta ålder behöver inte innebära att addera ytterligare ett perspektiv till dem som vi redan håller för viktiga, utan kan lika gärna betyda

*Att spendera tid hemma behöver inte betyda att man är isolerad från andra. För de äldsta sker många sociala kontakter i det egna hemmet.
Foto Olle Norling, Upplandsmuseet.*

att förfinas och utveckla dem som vi redan använder.

Inom Samdok är vi vana att arbeta med frågeställningar som rör den enskilda individens förståelse och tolkning av sin livssituation, en metodologisk utgångspunkt som jag även använder mig av i mitt arbete. I äldreforskningen finns en diskussion om värdet av att bygga kunskap om de äldres situation och ställning i samhället på deras egen förståelse av sin livssituation. Om vi utgår från att ålderdom inte är något som inträffar vid en viss kronologisk ålder, utan vid en tidpunkt då en individ kroppsligt, psykiskt och socialt anser sig ha kommit till en ny fas i livet, blir ålderdomen också något personligt upplevt. Det finns en etisk sida av detta, då de äldre med denna utgångspunkt blir sedda som aktiva aktörer med en kompetens som inte andra grupper i samhället har. Det får också metodologiska konsekvenser. Kort sagt: vill man veta något om hur de äldsta i samhället själva upplever ålderdomen måste man fråga dem. Det är en tanke helt i linje med Samdoks verksamhet.

Manfred och hans hem

Hemmet är en plats som museer tidigt intresserat sig för. Vi har på Upplandsmuseet en stor mängd föremål som berättar om arbete och umgänge i allmogens

hem och om de borgerliga hemmens inredning under 1800- och tidigt 1900-tal. Genom den borgerliga kulturen under 1800-talet och genom arbetsfördelningen i den heterosexuella familjen under mitten av förra seklet, skapades hemmet som framför allt en arbetsplats för kvinnan. Männen har i högre utsträckning yrkesarbetat och haft hemmet som en plats att dra sig tillbaka till för fritid, vila och umgänge med de närmaste. De som jag intervjuar till min avhandling har alla varit vuxna under hemmafruparentesen i svensk historia, vilket medför att många av kvinnorna helt eller delvis har haft hemmet som bas. Som pensionerade blir däremot även männen mer bundna till sina hem. Efter pensioneringen kan många fortsätta ett aktivt liv utanför hemmets väggar, men i takt med att kroppen gör sig påmind som en begränsning för vardagliga bestyr blir hemmet mer och mer centralt för såväl kvinnor som män.

En av de män jag intervjuat är Manfred, som nästan inget ser och som rör sig med viss svårighet. Han bor i den före detta sommarstugan som han själv har byggt. Att han har goda kunskaper om var saker och ting finns i hans hem är en förutsättning för att han ska kunna leva kvar i huset. Han berättar om sina knep för att ta sig fram:

Jag får ju stå och fundera ibland, var fan jag kan vara. Är det så att det är någon dörrkant eller något som skymmer vet du, då märker jag med en gång att då får man vara försiktig tills man hittar några punkter. Jag var ute alldeles innan du kom på altan och öppnade fönstret på altandörren. Då när jag kom in, då var det svart inne. Då hade jag inga lysen och inga lysen i stora rummet pådrivna. Då gick jag försiktig, smög mig om det där matbordet så jag fick se dörren här. För i farstudörren har jag tre stycken glas, så då såg jag det lyste där. Då visste jag att där är farstun, det är bara att gå däråt. Så jag går ju mycket på sånt där vet du. På fönster och lamporna.

Det korta utdraget ur intervjun med Manfred visar vad ett åldersperspektiv kan betyda om vi är intresserade av att få kunskap om hemmet. Tingen som finns i hemmet får en annan mening för honom är tidigare i livet. En matta som varit ett smycke i rummet utgör en fallrisk, en vacker entré kan vara besvärlig och behöva kompletteras med en ramp; lampor och ljusinsläpp från fönster är orienteringspunkter som gör det möjligt att förflytta sig i hemmet och trappor i hus kan vara inte bara besvärliga utan faktiskt farliga.

Åldrandet gör att hemmet får en förändrad betydelse. Att kunna bo kvar hemma handlar väldigt mycket om självständighet, att visa att man fortfarande kan styra över sina egna livsvillkor och inte är helt och hållet beroende av andra människors tid och resurser. Kärlek till det egna boendet handlar om att skriva sig fri från en roll som passiv och i beroendeställning. När Manfred talar om en eventuell framtid då han skulle behöva bo på ett äldreboende, är det just denna självständighet som framkommer. "Då är man ju inte självständig längre. Då kan jag till exempel inte ligga till 8-9 om mornarna om jag skulle vilja. De knuffar en ur sängen. Fast så jävliga är de förstås inte", säger han.

Vem har inte hört påståendet att de äldre idag är ensamma, åsidosatta av de yngre generationerna och isolerade i sina hem? Det är en stark föreställning som reproduceras i många sammanhang, ofta med moraliska undertoner. Hemmet är en plats som Manfred inte gärna lämnar eftersom han inte bemästrar andra miljöer lika bra. Det är inte längre roligt att åka på kalas hemma hos någon annan eftersom han faktiskt inte ser snapsglasen som står framdukat utan stöter till det så han spiller. Flera med honom menar att man i högre ålder faktiskt inte vill lämna hemmet mer än nödvändigt. Sedan Manfred mist mycket av synen lämnar han sällan sitt hus. Sjukhusbesök behöver förstås göras ibland, men vissa möten med

sjukvården sker också idag i hans hem. Han får besök ibland av bekanta i bygden men åker inte gärna hem till någon annan.

I de berättelser jag har fått lyssna till är inte ett liv koncentrerat till hemmet en konsekvens av ensamhet och isolering, utan en konsekvens av ett åldrandeförlopp. Visst finns det äldre som upplever ensamhet, det ska ingen förneka. Men genom att lyssna till äldres egna röster och beakta det faktum att ålder gör något med våra kroppar och med vår förståelse för vår omgivning, kan vi ifrågasätta en stereotyp bild av ålderdom som brist på sociala kontakter och en ofrivillig avskärmning från andra.

Manfred och "ensamheten"

I beskrivningar av dagens äldre är avstånd till anhöriga ofta en central del. Speciellt gäller det landsbygden, där många tar för givet att de äldre skulle bo långt från sina barn på grund av den urbanisering och migration som varit del av det moderna svenska projektet. Det kan vara en realitet i Norrlands inland, men sällan i en stadsnära landsbygd i Mellansverige. I själva verket har en majoritet av de äldre i Sverige minst en nära anhörig som inom en timme kan vara i den äldres hem. Det är viktigt att fastslå att även dagens svenskar i många fall bor nära varandra och har täta umgängen som också innehåller omsorg. Den aktör som utför mest omsorg är familjemedlemmar inom eller utanför det egna hushållet. Att vi har en offentlig sektor som ger omsorg, utesluter alltså inte att en mycket stor del av all omsorg ges i informella och oftast obetalda relationer mellan människor i det som ibland betecknas som civilsamhället. I mina intervjuer med äldre är det slående hur frekvent de träffar barn eller andra släktingar, vilket omfattande socialt nätverk många (men förstås inte alla) har och att dessa relationer är viktiga när de beskriver tillhörighet till platsen de lever på.

Manfred bodde i en större stad i Mälardalsregionen så länge han arbetade, men spenderade nästan all ledig tid med sina föräldrar och svärföräldrar så länge de levde. Idag är det Manfreds barn och barnbarn som kommer hem till honom och inte bara umgås utan även hjälper honom med "allting", som han säger. En av dem är hos honom i stort sett varje helg. Barnen bor i en av de större städerna i Mälardalen, men inte så långt bort att det omöjliggör för dem att besöka honom. Däremellan har de telefonkontakt. Han menar att han inte på något sätt vill tvinga sina egna barn att ta något ansvar för honom, men de gör

*Hemma – men med möjlighet till snabb kontakt till omvärlden. Larmet på armen är en påminnelse om att självständigheten en dag kan komma att minskas.
Foto Olle Norling, Upplandsmuseet.*

ju det ändå. Hans principiella uppfattning om barn och föräldrars kontakter är emellertid klar – man bör ha en nära kontakt:

Man hör ju och vet om en del barn. De skiter totalt i föräldrarna. Och inte hjälper de. Det är något fel det. Man har ju dem att tacka för den man är idag. Och idag är det inte mycket med en, men hela livstiden har man ju haft nytta av dem. Så visst fan ska man hjälpa föräldrarna. Det ska ju gå i första hand nästan. Men jag har aldrig begärt hjälp av ungarna. Jag bara säger åt dem de lär ju vara hemma och göra någonting hemma, brukar jag säga åt [dottern].

Manfred återupprepar vad som kan uppfattas som en modern myt, att vissa äldre skulle vara helt övergivna av sina barn eller andra nära släktingar. För honom fungerar denna myt också som ett sätt att markera sin egen uppfattning om familjen, och framhäver än mer hans egen familjs frekventa kontakter. För att inte lättvindigt acceptera generella beskrivningar av en samhällsutveckling där generationerna inom en familj inte längre skulle ha täta och nära kontakter längre, behöver vi ställa oss frågan hur vardagslivet för äldre faktiskt upplevs.

Kunskaper om äldre

Jag vill alltså slå ett slag för att vi ska bli bättre på att ta ålder i beaktande när vi gör våra dokumentationer inom Samdok. Det ska inte ses som ännu ett perspektiv som ska konkurrera med andra som vi varit bättre på att diskutera inom museivärlden. Det handlar både om att fylla kunskapsluckor om en grupp i samhället och om att förstå att ett begrepp

som exempelvis genus inte är nyttjat fullt ut om vi inte också ser det i relation till etnicitet, sexualitet, ålder och funktionshinder. Kanske finns spännande projekt på landets museer som jag inte känner till, men många kan de inte vara eftersom jag upplever det som tyst om samhällets äldsta på museerna. Varken föremål eller berättelser om deras nutida liv och villkor finns i någon större omfattning. Kanske ser vi en förändring av detta framöver, så att fler än vi på Upplandsmuseet väljer att lägga fokus på åldrandets betydelse. Metoden för att göra det på ett sätt som gör att de äldre blir subjekt i berättelser om åldrandet som en social process stämmer som sagt väl överens med det sätt på vilket vi arbetar i samdokdokumentationer.

* * *

*Cecilia Bygdell är antikvarie vid Upplandsmuseet och doktorand vid Kulturgeografiska institutionen, Uppsala universitet.
cecilia.bygdell@upplandsmuseet.se*

Vällingby 2010

– en återvändande undersökning

Av Bo Larsson

Att återvända till redan undersökta platser och företeelser har blivit allt vanligare bland samtidsdokumenterande museer. Stockholms stadsmuseum har återvänt till Vällingby och Börje Hanssens intervjuundersökning från 1957. Syftet har varit att vinna såväl dagsaktualitet som tidsperspektiv.

År 1957 påbörjade etnologen och sociologen Börje Hanssen en intervjuundersökning i den då nybyggda förorten Vällingby utanför Stockholm. Hans syfte var inte att fästa koncentrationen på det nya och moderna, utan att utforska brottet mellan det gamla jordbrukssamhället och det nya industrisamhället. Hans hypotes var att det sedan den förra epokens dagar skett en förändring i människors relationer; opersonliga och anonyma förbindelser hade med industrialismen blivit viktigare än ömsesidiga och personliga sådana. Orsakerna fanns bland annat att söka i tekniska framsteg (bil, tunnelbana och telefon etc.) men framför allt i livsmiljöns förändringar. Hanssen menade att i industrisamhället hade familjen frigjorts från såväl anställda i hushållet som från hemmaboende vuxna barn, släktingar, äldre och inhysesshjon.

För att pröva sina tankar intervjuade Hanssen tio familjer. Han frågade om umgänge och relationer, om bostad, om aktiviteter inom- och utomhus samt om stadsdelen Vällingby. Han upprepade dessutom undersökningen 1972. I den bok han senare publicerade redovisade han svaren utförligt och gav därmed en god kulturhistorisk skildring av hur vardagslivet i Vällingby tedde sig vid dessa tidpunkter (Hanssen 1978).

Stockholms stadsmuseum ser, liksom många andra museer, ett värde i att återvända till gjorda undersökningar. I den samtidsdokumenterande verksamheten ger det perspektiv och tidsmässigt djup. Tanken att upprepa Börje Hanssens intervjuer låg därmed nära till hands. Under våren 2010 samtalade jag därför ingående med elva familjer i Vällingby. Samtalen berörde samma teman som på Hanssens tid och gjordes med personer boende på samma adresser som hans intervjupersoner. Tyngdpunkten i vår undersökning har emellertid inte legat på hypotesprövande, utan på hur människor faktiskt lever. I slutet av

artikeln återknyter jag dock kort till Börje Hanssens teoretiska utgångspunkt.

Förändrad familjesammansättning

Hanssen anonymiserade sina intervjupersoner (vilket också har gjorts med 2010 års personer, de personer som omnämns nedan har således fiktiva namn) men på omvägar och med lite tur har det gått att identifiera alla adresser han besökte och sju av de berörda familjerna. Av de tio familjer han samtalade med kan sju därför placeras till exakt adress och tre till vilket hus det rörde sig om. På dessa ställen har också Stadsmuseets intervjuer gjorts.

Hanssen valde dock inte intervjupersoner av en slump. Han ville, i överensstämmelse med den rådande sociala strukturen i Vällingby, främst tala med representanter för socialgrupp två och tre, det vill säga med personer som tillhörde arbetar- och medelklass, även om han själv ansåg de beteckningarna vara generella och diffusa. Han undvek också personer som var födda utomlands eller hade ovanliga yrken ("inte i första hand komminister eller konstnärer"). Dessutom var det viktigt att olika bostadstyper skulle finnas med i undersökningen: höghus, trevåningshus, radhus och enfamiljsvillor. Fördelningen blev dock inte jämn mellan hushållen; sju av dem bodde i trevånings hyreshus, två levde i radhus och ett i höghus. Ingen familj hade fristående villa.

Stadsmuseets intervjuer har således skett i samma hustyper och på samma adresser. Vi har frågat om samma teman, det vill säga om vardagliga bestyr såsom relationer (inklusive användning av internet och så kallade sociala medier), bostad, arbete, resor och aktiviteter inom och utanför hemmet. Varje bostad har även dokumenterats fotografiskt.

Även om det i skrivande stund ännu återstår att bearbeta och analysera mycket av det insamlade

Kristina och Bengt Johansson har sitt arbetsrum på radhusets övre våning. Foto Anna Ulfstrand, Stockholms stadsmuseum.

materialet, kan en första bild av det ges. Nedan vill jag därför börja med ett tvärsnitt av familjestrukturen 1957 och 2010, för att sedan ge tre korta exempel på hur det konkreta livet ter sig för dem som intervjuats.

År 1957 bestod den genomsnittliga familj Börje Hanssen intervjuade av ett gift par i 35-årsåldern med två barn. Paret var inflyttat från landsorten och mannen hade ett arbetar- eller tjänstemannayrke. Kvinnan var hemmafru, men kunde ha ett deltidsarbete vid sidan om. Drygt 50 år efteråt är strukturen mer varierad. Fortfarande är familjerna i regel inflyttade, men nu också från världsdelar som Asien och Afrika. Föräldrarna är cirka femton år äldre och har bara ett hemmavarande barn. Som sina föregångare är de sysselsatta inom ett arbetar- eller medelklassyrke men i den mån det rör sig om ett flerpersonshushåll finns inga hemmafruar, både mannen och kvinnan arbetar. Endast sex av de elva hushållen består emellertid av parrelationer. Två är ensamstående – varav en är änka – och tre är ensamstående mödrar med barn.

Tre familjer

Ovanstående bild är dock just genomsnittlig och går inte ner på livets "detaljnivå", det som var Stadsmuseets primära intresse att dokumentera. Här finns dock inte utrymme för att återge intervjuernas alla aspekter, utan ett urval måste göras. Betoningen i de följande exemplen ligger därför på relationer.

John (f. 1964) och Sara (f. 1967) Abraham bor i ett trevånings hyreshus tillsammans med sina två barn, en son och en dotter som båda är i gymnasieåldern.

John och Sara kom från samma östafrikanska land för cirka 25 år sedan, men träffades i Sverige. Med en femårig universitetsutbildning bakom sig har John nu en arbetsledande befattning inom den kommunala förvaltningen och Sara arbetar som receptionist på ett av stadens större sjukhus. De trivs i sin fyrrumslägenhet men har inga kontakter med de övriga boende i kvarteret och säger sig också ha få vänner. Däremot går de relativt ofta på besök hos sina i Sverige boende landsmän, men då mest av konvenansskäl. De har också kontakt med det gamla hemlandet såväl genom resor (de har både haft besök av släktingar och själva rest dit; 2010 under en åtta veckor lång vistelse) som genom internet. Regelbundet semesterar de även i varmare länder som Spanien. På helgerna följer de hemlandets nyheter och tv-sändningar genom den dator de har uppfärd i vardagsrummet. Ett annat stort intresse för dem är motion; båda tränar två gånger i veckan och på helgerna tar de långa promenader. När barnen flyttat hemifrån tänker de ställa in löpband och motionscykel i ett av deras rum.

Theresa Berglind är 19 år och bor tillsammans med sin 3-åriga dotter i ett av Vällingbys höghus. Tillsammans med dotterns pappa flyttade Theresa till Stockholm när hon gått ut grundskolan. Paret separerade dock efter ett par år, och Theresa fick sin nuvarande bostad på 23 kvadrat. Hon studerar nu på en gymnasial hantverksutbildning på andra sidan staden. Resan till och från skolan kan ta två timmar enkel väg om hon också inkluderar tiden för att lämna eller hämta dottern på dagis. Theresa umgås inte med sina grannar – hon "halvhejar" lite i trapphuset –

men har några nära vänner bland klasskamraterna. Utanför skolan brukar de träffas någon helg i månaden. Dock känner hon en viss skillnad i ålder och prioriteringar; de är ett år yngre, bor fortfarande hemma hos föräldrarna och behöver inte ta samma ansvar som hon. Ungefär varannan månad träffar Theresa också sin mamma, sin bror eller sin lillasyster och hon har fortfarande kontakt med de gamla vännerna i hemstaden. Mobiltelefonen och framför allt dess sms-funktion är viktig för Theresa i kontakten med släkt och vänner. Att sms:a är snabbt och bekvämt och det kan bli allt från enstaka meddelanden till långa dialoger. Hon uppskattar att hon använder den funktionen bortåt 50 gånger per dag (i hennes abonnemang ingår 3000 fria sms i månaden). En stor del av den barnlösa fritid Theresa har tränar hon på gym. Hon försöker pressa in tider mellan lämnings och hämtning på dagis och hos pappan och kör också ett pass på söndagar. Det brukar bli cirka fyra gånger per vecka och en timmes träning per gång. Annars blir det mycket utflykter och vagnspromenader med dottern.

Kristina och Bengt Johansson bor i radhus. Kristina är avdelningschef på ett större företag medan Bengt från att tidigare ha varit lärare inom offentlig förvaltning nu väntar på omskolning till annat yrke. Båda kommer från mindre landsortsstäder men har bott i Stockholmstrakten i omkring 30 år. Födda i slutet av 1950-talet har de en hemmaboende son och en son som bor i en närliggande stadsdel.

Bengt och Kristina har ett relativt flitigt grannumgänge – men bara säsongsvist. Sommartid står alla dörrar öppna, man grillar eller fikar i trädgården och bjuder över varandra. Vintertid ser man bara varandra på väg till och från arbetet. Annars är Bengt och Kristina mycket för sig själva nuförtiden. Det är inte som när barnen var små, då var man del av ett stort gäng som var i samma situation – småbarnsföräldrar, inflyttade till Stockholm och med mor- och farföräldrar på annat håll. De närmsta vännerna är nu ett par som bor i en annan stad nära Mälaren. De seglar tillsammans på somrarna och har också ett gemensamt motorcykelintresse. De har även gjort utlandsresor tillsammans, bland annat åkte de till Asien när Bengt fyllde 50 år.

Kristina umgås inte med arbetskamrater efter arbetstid. För henne handlar det om ledarskap; att som avdelningschef träffa några men inte alla skulle kännas konstigt och favoriserande. Bengt har under

Theresa Berglind bor tillsammans med sin dotter i ett av Vällingbys höghus. Lägenheten är 23 kvadratmeter stor. Foto Anna Ulfstrand, Stockholms stadsmuseum.

tidigare anställningar träffat sina arbetskamrater förhållandevis ofta, dock inte från det senaste arbetet. Men där bildade han och hans kollegor en e-postkedja när deras tjänster upphörde. När någon får ett nytt jobb eller börjar en utbildning skickar hon eller han ett meddelande till de övriga 40 eller 50 deltagarna. I början var det "vilt liv" i kedjan, och fortfarande kommer det in två till tre mail i veckan. Såväl Bengt som Kristina har ett klivet förhållande till så kallade sociala medier som Facebook. Där har båda varit med men tröttnat, gått ur och sedan gått med igen. Kristina har dock bestämt sig definitivt nu; hon ska inte vara med. Det enda hon egentligen tyckte var bra var att gå in på sönernas sidor. Där fanns bilder från deras resor, fester och annat och hon kunde ha lite koll på deras liv. Då passar e-posten henne bättre med ett snabbt brev, ett snabbt svar och inga konstigheter som tävlingar och skickade kramdjur.

På fritid och särskilt på helger är promenader en återkommande aktivitet för Bengt och Kristina. Ibland går de tur och retur Hässelby, en sträcka på närmare milen. Särskilt för Kristina har också stav-

gång varit en regelbunden aktivitet. Hon har en speciell runda som tar cirka 45 minuter att gå. Periodvis, när det varit extra stressigt på arbetet, har stavgången varit hennes "livselixir".

Sega strukturer

Så här långt utdragen ur 2010 års intervjuer. Jämför man dem med de som Börje Hanssen utförde femtio år tidigare, finner man både likheter och skillnader i familjernas levnadssätt. Till likheterna hör släktens relativt stora och grannarnas relativt lilla betydelse samt vad man kan kalla användning av de kommunikativa hjälpmedlen. Av dessa pekade Hanssen framför allt ut bilen och telefonen som viktiga för de intervjuade familjerna. Dessa möjliggjorde kontakt över långa avstånd till skillnad från forna tiders relativt torftiga brevförbindelser. Som framgått ovan tycks mobiltelefonen och även datorn idag åtminstone delvis användas i samma syfte. Nya eller "nygamla" som företeelser nyttjas de efter gamla mönster.

Den största skillnad som framkommer i intervjuerna gäller fritiden. Med undantag av Theresa Berglind har inhemska resor utvidgats till att gälla andra världsdelar och sommarstugevistelser har blivit segelsemestrar. För alla de tre nutida familjerna spelar dock motionerandet och den kroppsliga träningen stor roll. Den hade inte motsvarande betydelse i 1950-talets intervjuer.

Syftet med Stadsmuseets intervjuer i Vällingby kan beskrivas som uppföljande: hur lever man nuförtiden på de adresser Börje Hanssen besökte och vilka svar ger man idag på de frågor som han ställde? Men Hanssen själv hade ett vidare teoretiskt syfte och sökte efter strukturella samband. Det han såg som sin viktigaste slutsats var att industrisamhällets familj – i motsats till det agrara samhällets större hushåll – inte längre kunde tillgodose individens alla behov av gruppaktivitet. I industrisamhället har därför relationerna till släkt och vänner fått en särskilt stor psykologisk betydelse.

Hanssens undersökning gällde emellertid övergången från ett agrart till ett industriellt samhälle. Idag sägs vi leva i ett postmodernt eller postindustriellt dito. Hur skillnaden mellan den industriella och den postindustriella samhällsformen tar sig uttryck kan bland annat märkas statistiskt. I 2010 års undersökning har exempelvis en tredjedel av de undersökta familjerna sitt ursprung i andra världsdelar, vilket kan tolkas som ett uttryck för den pågående globaliseringen. Som framkommit ovan finns dock

omständigheter som inte blir uppenbara på annat sätt än med nära och kvalitativa metoder. Börje Hanssens intervjuer ger en insikt i hur dessa förhållanden tedde sig för ett drygt halvsekel sedan, och Stadsmuseets hur de yttrar sig idag. En jämförelse dem emellan tillför emellertid en tidsmässig dimension – vilket ju är poängen med att återvända till tidigare undersökta områden. Här är det kanske framför allt kontinuiteten mellan de två undersökningarna som är det mest slående, åtminstone så långt analysen av 2010 års intervjuer hittills visat. Trots samhällsutveckling är faktorer som släktrationer fortfarande betydelsefulla, och nya eller vidareutvecklade tekniska hjälpmedel används – som på Hanssens tid – till stor del för att upprätthålla dessa relationer. Ett i sammanhang som dessa ofta använt begrepp är "sega strukturer". Det passar väl in här.

Anm: Hanssen publicerade sin undersökning 1978 i boken *Familj, hushåll, släkt. En punktundersökning av miljö och gruppaktivitet i en stockholmsk förort 1957 och 1972 enligt hypoteser, som utformats efter kulturhistoriska studier* (Gidlunds förlag). I denna artikel jämför jag av utrymmesskäl endast med de intervjuer som Hanssen gjorde 1957. En längre artikel kommer att ingå i antologin *Andra Stockholm* som beräknas ges ut på Stockholmia förlag hösten 2011. För vidare referenser hänvisas till denna.

* * *

Bo Larsson är forskningsantikvarie vid Stockholms stadsmuseum, bo.larsson@stockholm.se

TAM-Arkiv

berättar om ingenjörernas historia

Av Jim Löfgren

I år firar SACO-förbundet Sveriges Ingenjörer 150-årsjubileum med en stor kampanj för att uppmärksamma ingenjörsyrket och dess långa historia i Sverige. Uppdraget att skildra historien har gått till TAM-Arkiv.

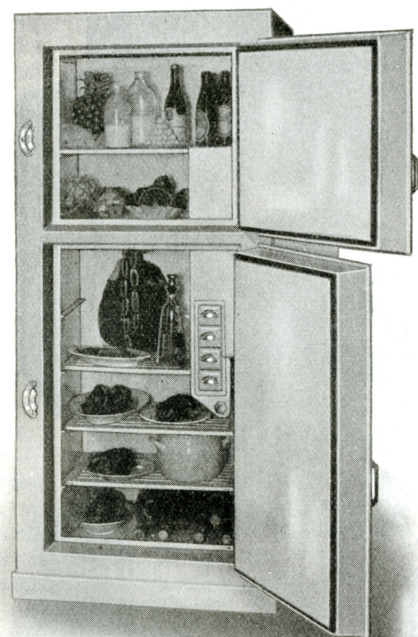
Vid Teknologiska institutet, sedermera KTH, bildades 1861 den studentförening som växte till Svenska Teknologföreningen, en stark professionsförening med ett unikt inflytande över den tekniska utvecklingen på dess många expansiva områden under moderniseringens tidevarv i Sverige. Spåren finns i arkiven från föregångaren till vår medlem Sveriges Ingenjörer.

På liknande sätt som med webbplatsen Lärarnas historia som TAM-Arkiv lanserade 2010 (se *Samtid & museer* 2/2009) arbetar vi nu med arkiven för att berätta om ingenjörerna. Denna gång tar vi inte bara fram en webbplats utan även innehåll och tematisering till en större kampanj med event och två utställningsturnéer runt landet, som riktar sig till både Sveriges Ingenjörers medlemmar och en framför allt ung allmänhet. Vår ambition har varit att med användande av arkiv- och museikällor i en serie breda drag med varierande nedslag berätta en historia om ingenjörerna, tekniken och samhället.

Bilder av ingenjören

Yrkets status under den första hälften av 1900-talet går inte att missa när vi arbetar med Svenska Teknologföreningens arkiv. STF drev och bevakade teknikutveckling och kunskapsuppbyggnad, och representerade direkt expanderande industrinäringar. Man arbetade med teknisk normering och utgjorde under några decennier den främsta statliga remissinstansen för teknikfrågor. Bland medlemmarna märks kända namn som Gustaf de Laval, Lars Magnus Ericsson och Baltzar von Platen men även de stora svenska arkitekterna som Ivar Tengbom, Gunnar Asplund och Sven Markelius.

På 1950-talet ansågs ingenjör vara ett av de främsta drömjobben och en ingenjör kunde uttala sig om allt, berättar Maja Fjaestad, teknikhistoriker vid KTH, som är medarbetare och skribent i projektet.

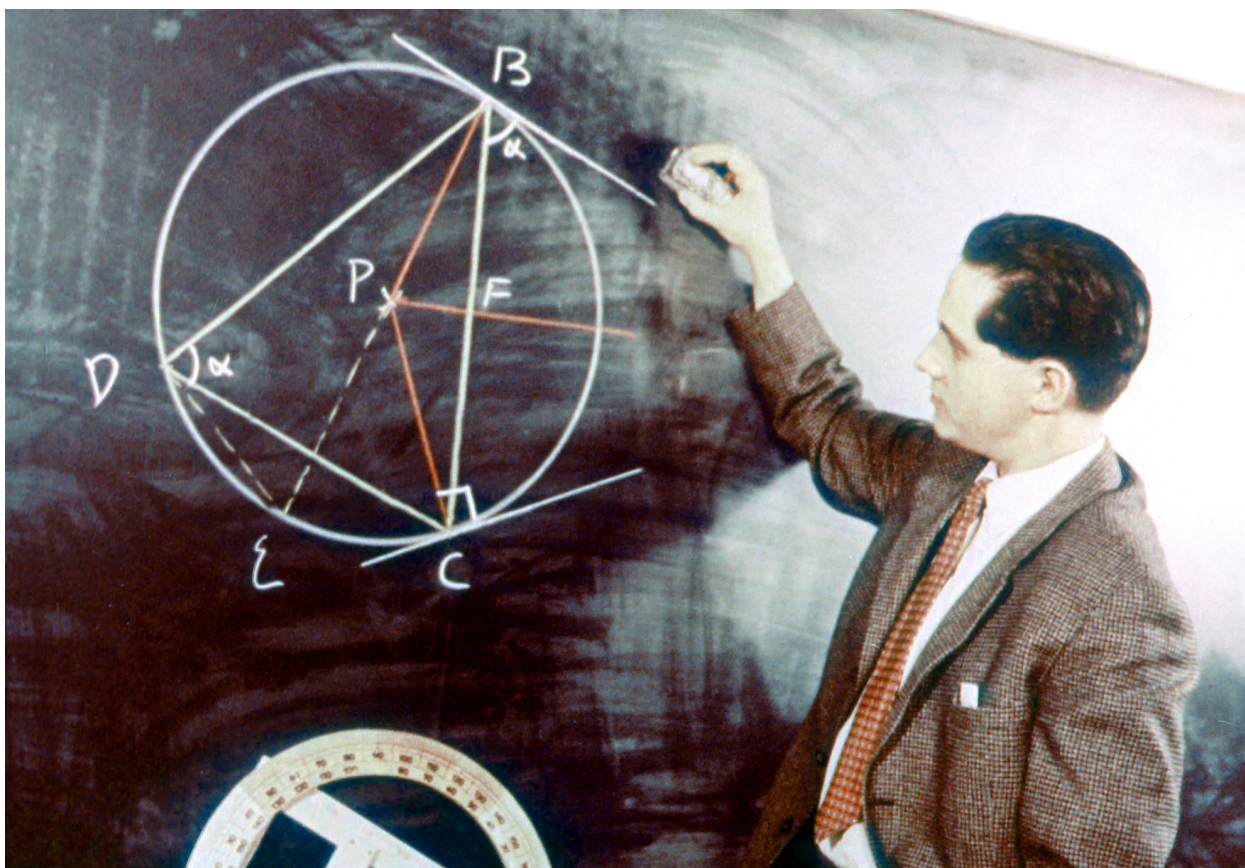

Kylskåp för hushållsbehov enligt Platens och Munters system. Ur Teknisk Tidskrift, 1925, utgiven av STF.

Idag är ingenjören en aktör bland andra, samtidigt som ingenjörsyrket omfattar allt fler nya områden.

Förutom yrkets historiskt höga status pekar Maja Fjaestad på populära och långlivade bilder av vad som kännetecknar en ingenjör. I Birger Sjöbergs *Kvartetten som sprängdes* finns den förnuftige och fyrkantige ingenjör Planertz och redan hos Jules Verne finns bilden av den fantastiske uppfinnaren som klarar allt. På 1970-talet när ingenjören blev ett politiskt objekt kom en tredje bild, den "farlige ingenjören", i ett teknokratiskt samhälle vars exploatering man börjat se konsekvenserna av och i en tid när en allmän kritik av framstegsoptimismen växte fram.

Idag arbetar många ingenjörer med miljöfrågor och miljöteknik. Man hoppas på teknikens förmåga att

Svenska Teknologföreningen tog fram en stillbildsfilm som skulle uppmuntra skolorna att välja ingenjörsvägar, 1959. TAM-Arkiv

lösa även de globala utmaningar som miljö, resursanvändning och livsmedelsförsörjning står inför. Det ger möjligen också en ny bild av ingenjören.

Teknik – ingenjörens arbetsområde

Tekniken är ingenjörens arbetsfält och ett ofrånkomligt ämne då man berättar om ingenjören; den genomsyrar hela samhället och griper in i allas vår vardag. Sverige har genom historien haft enskilda ingenjörer att tacka för många innovationer. Ingenjörens vardag består dock snarare i en successiv utveckling av teknik och kunskap, man ägnar sig åt att modifiera det som redan finns.

Projektets teknikhistoriker, Maja Fjaestad och Per Dahl, forskningschef på Centrum för Näringslivshistoria (CfN), ville också tidigt komma bort från den stereotypa bilden av innovationer och istället beskriva teknikområden under olika perioder med några intressanta svenska uppfinningar som nedslag. De ville även ge exempel på andra ingenjörsområden än de man vanligtvis brukar tänka på.

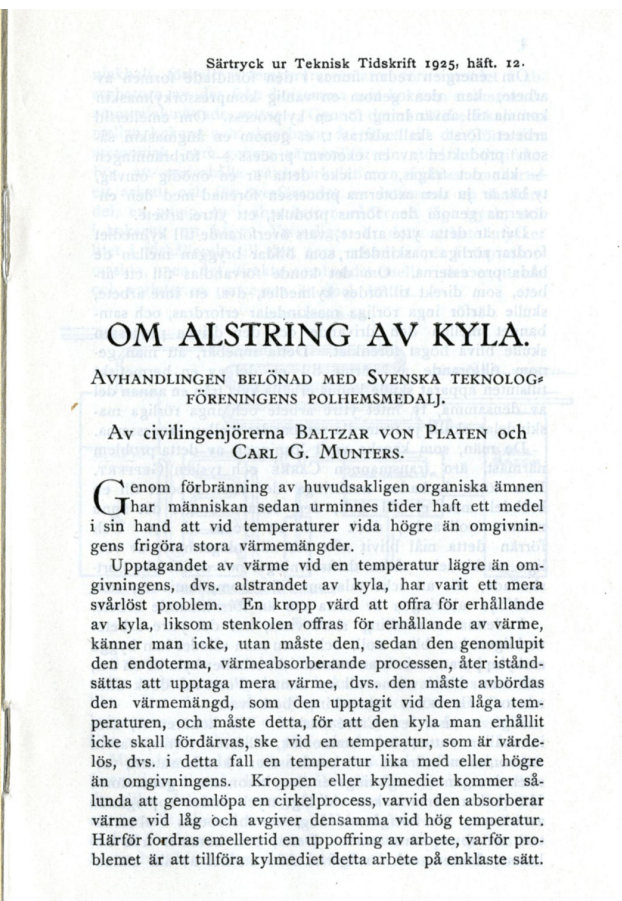
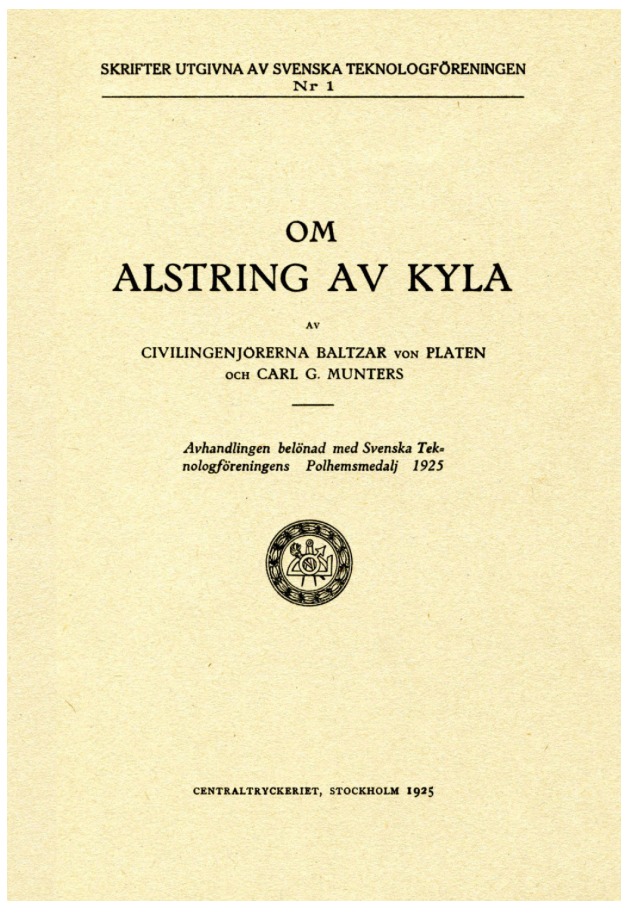
Medicinsk teknik är ett sådant område och den svenskt utvecklade kuvösen är ett exempel, som Per Dahl berättar om med hjälp av CfN:s arkiv och dess material från många industriella innovations-

områden. Sanitetsteknik är ett annat område vi tar upp. Sverige bedrev under 1960- och 70-talen många bistandsprojekt i Afrika för att skapa förutsättningar för rent vatten, avlopp och hygien. Vi intervjuar i sammanhanget byggnadsingenjören och Sida-medarbetaren Ingvar Andersson om arbetet i Tanzania.

Perspektiv på ingenjörens roll

Med hjälp av källorna på TAM-Arkiv finns en lång och komplex historia att berätta om ingenjörernas professionalisering och dess skilda organisationer. STF var en ren professionsorganisation nära knuten till arbetsgivarna som ägnade sig åt samhällsinflytande genom teknisk utveckling. Fackliga intressefrågor ville man i det längsta inte ägna sig åt och därmed fanns grogrund för Civilingenjörsförbundet som bildades 1954 och började löneförhandla för ingenjörerna. Intressefrågor drev även TLI, Tekniska Läroverkens Ingenjörsförbund, som bildades 1941 men inte blev ett fackförbund förrän 1967.

I projektets inledning uttalade vår beställare Sveriges Ingenjörer att de gärna ser ingenjören som ett subjekt i sin egen historia, ett perspektiv vi också velat anlägga. På temat den politiske ingenjören

Ingenjörerna Baltzar von Platen och Carl G Munters utvecklade kylskåpet utan rörliga delar som blev en världssensation; självaste Albert Einstein imponerades av uppfinnarna. För skriften Om alstring av kyla fick de Polhemspiset av Svenska Teknologföreningen 1925. Electrolux startade produktionen.

berättar vi om Nobelpristagaren Hannes Alfvén som kom att bli en centralgestalt för kärnkraftsmotståndet. Vi lyfter fram de första kvinnliga ingenjörerna i de tekniska yrkenas från början strikt manliga sfär, Vera Sandberg och Greta Woxén, examinerade 1917 respektive 1928. Klass- och genusperspektiv och ingenjören som symbol för moderniteten är samband som Katarina Ek-Nilsson, som ingår i projektets referensgrupp, undersökt i sin avhandling med hjälp av Nordiska museets s.k. Civilingenjörsminnen.

Den snabba teknologiska utvecklingen ställer samhället inför många teknikval och även etiska frågor, gentekniken är bara ett exempel. I projektet problematiserar vi vilka roller ingenjörer och politiker har i de teknikval samhället gör.

Koncentrerat projektarbete

TAM-Arkivs inriktning på att tillgängliggöra arkiven fick en start med webbplatsen Lärarnas historia med de tre lärarförbunden och en stiftelse som beställare. Resultatet har vi upplevt som gott och en bra grund att fortsätta från. Idetnyaprojektet har vi bara en beställare, Sveriges Ingenjörer. Vi har däremot ett samar-

bete med Nordiska museet, Tekniska museet och Centrum för Näringslivshistoria i en referensgrupp. Våra två artikelskribenter har anknytning till KTH och CfN. Referensgruppen är därmed kvalificerad men liten. Vi arbetar mer informellt och kommer till snabbare resultat. Detta är lärdomar efter det stort upplagda lärarprojektet som blev krävande ifråga om komplexitet, resurser och tidsåtgång för en liten institution.

I projektgruppen kommunicerar vi fortlöpande med våra deltidsanställda skribenter som även tematiserat ämnen och gjort avgränsningar. Av TAM-Arkivs egen personal arbetar en arkivarie, Josebeth Leidi, med inventering av arkivkällor, skanning och kontextuell presentation samt en arkivarie, Jim Löfgren, med projektledning och webbutveckling under en period av ca 6 månader och delvis parallellt med andra arbetsuppgifter.

Webb och digitalisering

För webbplatsen Ingenjörshistoria bygger TAM-Arkiv vidare på den webbplattform vi utvecklat i Open source-systemet Drupal. Vi arbetar samtidigt

på en generell databaslösning för lagring av digitaliserat material och metadata, där vi kommer att använda Alfresco, även det ett Open source-system för dokumenthantering. För att öka arkivens synlighet planeras databasen att få ett gränssnitt till K-samsök för distribution av dokument och bilder till portaler som Kringla.nu. Dokument och fotografier ska få kopplingar till arkivförteckningarna på webben. TAM-Arkiv får samtidigt med Ingenjörshistoria en ny egen webbplats under 2011 där vi på ett nytt sätt kommer att presentera oss själva, våra medlemsorganisationer och arkiven.

Nya samarbetsformer med kommunikationsbyråer

Något helt nytt som ingenjörprojektet medfört är att vi arbetar direkt tillsammans med en större event- och kommunikationsbyrå i Stockholm samt en digital produktionsbyrå i Göteborg. Dessa har fått ett separat uppdrag av Sveriges Ingenjörer att utforma jubileumsårets kampanjer med aktiviteter och utställningsturnéer. Av praktiska skäl jobbar vi därför direkt med de som står för utformning och marknadsföring, vilket medför och kräver kommunikation och möten. TAM-Arkivs uppgift är att leverera innehåll och bidra med kunskaper om organisationens och yrkets historia – en viktig del för både jubileet och för att ge "framtidssyret" en profil med tradition.

Att jobba med byråerna har varit ett möte mellan olika kulturer, men givande för båda parter; TAM-Arkiv har hittills enbart positiva erfarenheter. Medan vårt innehåll i ett populariserat sammanhang når ut till många fler, arbetar vi också parallellt med den "egna" webbplatsen om ingenjörshistoria, där fördjupning, kontext och en större mängd arkivdokument kommer att finnas. Det blir olika paketering och djup för delvis olika målgrupper. På Ingenjörshistoria kan TAM-Arkiv ha full kontroll över helheten men vi har månat om att få ett sammanhang även med jubileets kampanjwebb och annonsering och att bidra till helheten med vår specifika kunskap.

Att använda källor även från andra håll för att illustrera berättelsen om ingenjörerna är också något nytt. Arkivdokument och fotografier till utställningen kommer inte bara från TAM-Arkivs ingenjörarkiv utan även från Tekniska museet, CfN, bildbyrån Scanpix och ev. andra leverantörer.

Engagera unga besökare

I diskussionerna kring hur man pedagogiskt kan arbeta med teknikhistoria för unga har projektet

också velat utgå från tanken att besökare på utställning och webb ska kunna identifiera sig som teknikanvändare, även av den vardagliga teknik man kanske sällan tänker på.

Kommunikationsbyråns utgångspunkt är att involvera deltagarna. I Expomobilen – den turnerande interaktiva utställningen – kommer besökare i Framtidslabbet, efter att ha sett en kort film som skildrar hur teknik inom ett område såg ut igår och idag, själva ge en idé på en lösning för morgondagen. En annan interaktiv del är ett quiz där man får tävla i teknikkunskaper.

Fruktar av arbetet

Med ingenjörprojektet kommer vi att ha provat ett område där TAM-Arkiv kan fungera som en kunskapskonsult för medlemsorganisationerna, samtidigt som vi kan nå ut och sprida kännedom om oss själva, i detta fall med hjälp av de resurser som ges en kommunikationsbyrå. För TAM-Arkiv handlar det även om att finansiera verksamheten genom projekt riktade direkt till medlemmarna och visa nyttan med medlemskapet. Vi ser fram emot att utvärdera slutresultatet under 2011.

Genom vår framställning av ingenjörernas historia och det aktiva arbetet med arkiven hoppas projektet bidra till ny kunskap och stimulera till vidare arbete och forskning. Ett möjligt dokumentationsprojekt vore att använda webben även för att samla in yrkesberättelser från ingenjörer. Efter jubileumsåret kommer webben Ingenjörshistoria att förvaltas och leva vidare, som ett exempel på arkivens möjligheter.

Delar av Sveriges Ingenjörers jubileumskampanj där TAM-Arkiv medverkar:
Medlemsturné med event och utställning 6–19/4
150 år av ingenjörer, historik på kampanjwebb
www.alskadeingenjor.se 29/4 –
Ingenjörshistoria webbplats
www.ingenjorshistoria.se 29/4 –
Expomobil på Sverigeturné med historiedel, interaktiva upplevelser, framtidslabb m.m. 29/8–29/9

* * *

*Jim Löfgren är arkivarie och projektledare vid TAM-Arkiv,
jim.lofgren@tam-arkiv.se*

Svensk stad 1900.2030

– ett nätverk av forskare och museer

Av Anna Ulfstrand

Det har gått drygt sextio år sedan verket *Svensk stad* av Gregor Paulsson publicerades. Studiens ambition var ge en bred bild av hur svenska städer och stadsliv förändrades som en följd av 1800-talets agrara och industriella omvandlingar. Den blev en klassiker som har lästs av många studentkullar i skiftande ämnen. 2010 tog historikern Håkan Forsell, sociologen och teknikhistorikern Anders Gullberg samt etnologen Birgitta Svensson initiativet till bildandet av ett nätverk av forskare som från olika synvinklar intresserar sig för stadsliv, stadsutveckling och urbanitet. Nätverket *Svensk stad 1900.2030* består i skrivande stund av tjugofem forskare från skilda discipliner som konsthistoria, kulturgeografi, historia, sociologi och etnologi. Flertalet kommer från olika universitet medan några har sin hemvist i museivärlden. Målet är att under ett gemensamt paraply sjösätta studier som på olika sätt kretsar kring den svenska stadens nittonhundratals historia, men även att blicka framåt för att belysa kommande utmaningar. Tanken är att resultatet så småningom ska presenteras i ett antal volymer som tar ett helhetsgrepp på staden och stadslivet. Nätverket vill också vara en plattform för samarbete mellan forskningen och museerna. I detta sammanhang är naturligtvis Samdok en viktig part.

Urbana teman

I februari i år träffades nätverket i Örebro med Centrum för urbana och regionala studier som värd. Under två dagar diskuterades de idéskisser som deltagarna hade förberett. Ett tema som flera förslag anknöt till var hur staden representeras i olika sammanhang. Vilka bilder och vilken historia är det som lyfts fram? Ett intressant exempel, som också skulle lämpa sig väl för en jämförelse mellan olika städer, är hur de stora citysaneringarna dokumenterades och hur de skildras. I dessa frågor är museerna intressanta att studera när det gäller hur det förflutna representeras, men det finns säkert också många olika materialkategorier i samlingarna som kan användas. Ett ämne som ligger nära frågan om hur städer och stadsliv representeras är staden som en plats för konsumtion och inte minst hur städer mark-

nadsför sig som destinationsmål och vilka skilda uttryck detta tar sig på olika platser. I detta sammanhang är frågeställningar som kretsar kring hur individuella konsumtionsmönster kan kopplas till samhällsprocesser särskilt värda att uppmärksamma.

Boendet och hemmet är perspektiv som hade stor plats i *Svensk stad*, något som också återkom under Örebrodagarna. Under diskussionen formulerade någon träffande att efterkrigstidens paroll om den "goda" bostaden har bytts ut mot den "attraktiva" bostaden. I detta sammanhang kan man föreställa sig att det finns intressant material på museerna och då tänker jag inte minst på de stora hemundersökningarna som utfördes inom Hempoolen i Samdok.

Stadens bebyggelse och fysiska platser som den scen på vilken det urbana livet utspelar sig och relationen mellan dagligt liv och strukturella krafter visade sig vara ett annat gemensamt tema. Det offentliga gentemot det privata, det individuella gentemot det kollektiva och alla de olika mellan- och blandformer som finns är företeelser som skulle kunna undersökas.

Att jämföra utvecklingen i mindre och större städer och i städer i olika delar av landet och med olika historiska förutsättningar är en av poängerna med att knyta sin forskning till nätverket. Ett förslag är att två pilotstudier genomförs i Helsingborg respektive Örebro för att komma igång med arbetet. Städerna är valda för att de ingick i *Svensk stad* och för att det finns ett stort arkivmaterial rörande 1900-talet som av olika skäl inte användes vid publiceringen av boken.

Nätverket och museerna

Som nämndes ovan är en av utgångspunkterna för nätverket en önskan att initiera samarbeten mellan forskare och museer. På vilket sätt detta ska gå till är en öppen fråga. Nätverket har inga medel för de olika undersökningarna utan medverkan bygger på att man själv ordnar finansiering. Det svenska museilandskapet är ju som bekant ingalunda enhetligt. Samdok kan fungera som en "kopplingscentral" som kan hjälpa till att knyta kontakt mellan forskare och museer. Hur samarbetet ter sig kommer självfal-

Rinkeby torg år 2000. Bilden tagen i samband med Storstadsprojektet. Foto Johan Stigholt, Stockholms stadsmuseum.

let att bero på varje delstudies karaktär. Kanske kan några museer vara intresserade av att koppla en samtidsdokumentation till något forskningsprojekt för att få inspiration och hjälp med frågeställningar och å andra sidan bidra med ett viktigt källmaterial. I andra fall kan museets lokalkännedom och samlingar vara av stor betydelse för de forskare som är intresserade av att skriva stadsmonografier. På en del museer, som till exempel Stockholms stadsmuseum som jag själv företräder, finns redan verksamma forskare som deltar i nätverkets arbete.

En aspekt som är väl värd att lyfta fram är musernas roll som förmedlare av forskningsresultat i andra former än vetenskapliga artiklar. Från allt fler anslagsgivare poängteras detta och flera av deltagarna i Örebro som inte tidigare hade samarbetat med museer uttryckte sitt intresse för denna möjlighet. Nätverkets fokus på stadsutveckling och stadsliv är ett ämnesområde som lämpar sig osedvanligt bra att förmedla på alternativa sätt och där kopplingen mellan platsens historia och samtiden och framtiden utgör bra utgångspunkter för en publik diskussion om viktiga samtidsfrågor. Sist men inte minst är det väsentligt att det arkivmaterial som kommer att skapas i många av studierna arkiveras för framtida studier och förmedlingsinsatser.

Läs mer om nätverket på <http://svenskstad.se/>

* * *

Anna Ulfstrand är chef för Dokumentationsenheten vid Stockholms stadsmuseum och ledamot av Samdokrådet.
anna.ulfstrand@stockholm.se

Poolen för Hemliv och fritid

2000-talets fritidsmiljöer i förändring

Under 2000-talet har turismen ökat starkt, speciellt de allra sista åren. Ökningen gäller både turism hemmavid och antalet utländska turister som reser till Sverige. Friluftslivet har också ändrat karaktär, bl.a. genom aktiviteter mer inriktade på upplevelser och lärande. Resande och turistande spelar en allt viktigare roll i den ekonomiska utvecklingen och i många av de äldre turistlandskapen är förändringstrycket stort. Poolen för Hemliv och fritid har flera medlemsmuseer i sådana attraktiva landskap där både långväga och kortväga turism är en växande näring.

Poolen har de två senaste åren arrangerat vårmöten i utpräglade turistlandskap – skidmetropoler i Jämtland som Åre med mäktiga Åreskutan och Gotland med sina vackra kuster, raukar och medeltida berättelser. Många av turistområdena har anläggningar som utvecklats från fritidens och semesterns "barn-dom" på 1930- och 40-talen och fortfarande är populära semester mål. Både i Jämtland och på Gotland, där Jamtli respektive Gotlands museum var värdar för intressanta rundresor, besökte vi äldre pensionat och platser med annan fritidsbebyggelse samt entreprenörer inom fritidsnäringen. I kommunerna finns ett stort intresse för att utveckla kulturturism och att göra äldre kulturmiljöer tillgängliga som besöksmål. Fritiden och friluftslivet är också ett expanderande intresseområde för entreprenörer. Men med ett ökat fritidsboende och med närvaro av ekonomiskt starka grupper vid kusten och i fjällområdena växer exploateringen av känsliga kultur- och naturmiljöer. Bruksvallarna i västra Härjedalen, som dokumenterats av Nordiska museet, är ett annat exempel. Här finns turisshotell som en gång startats av bybor men som nu ägs av andra. Flera anläggningar som moderna stugbyar har också byggts; nya brukare och nya livsstilar har förändrat Bruksvallarnas karaktär. Som i många andra fritidslandskap har priserna på tomter blivit mycket höga och ungdomar har svårt att bo kvar.

Förändring och exploatering av kultur- och naturmiljöer föregås ofta av långvariga intressekonflikter och planläggningar. I Bohuslän revs det anrika och kända Magasinet på Kleven i Smögen efter flera decennier av diskussioner, stridigheter och planläggande mellan kommersiella intressenter, kommun och kulturmiljövården. Magasinet var ett av få kvarvarande av sin sort och hade i många år haft ett förändrat användningsområde som populär restaurang

Magasinet på Kleven i Smögen revs 2008. Det före detta sillmagasinet från 1890-talet var av stor kulturhistorisk betydelse för hamnmiljön i Smögen. Nu ersätts det av nya byggnader för sommarbostäder och affärer. Foto Lars Rydbom, Bohusläns museum.

under sommarsäsongen. Idag står sig kulturvården många gånger slätt i avvägningen mellan olika intressenter. Besöks- och turistnäringen är i första hand en småföretagarbransch, men i Bohuslän har vi också flera exempel på hur kapitalstarka exploitörer på senare år vill se stora investeringar och komplexa turistanläggningar. Äldre maritima kulturarvsmiljöer, t ex äldre industrianläggningar, är intressanta som investeringsobjekt för om- och nybyggnationer för turismen även om saneringskostnaderna är stora. Närhet till vattnet eller en storslagen vy över en skärgårdsmiljö ger investeringen ett skyhögt värde.

Poolen för Hemliv och fritid kommer att se närmare på olika aspekter på 2000-talets förändrade turism vid ett mindre fältarbete i Bohuslän i juni. Vi kommer också att se på metoder för att studera olika intressenters exploateringar av värdefulla fritids- och kulturarvsmiljöer. Poolens medlemsmuseer har under åren gjort många djupundersökningar och kartläggningar av turism, friluftsliv och fritid i våra olika landskap och det blir en spännande uppgift att jämföra dessa i en gemensam studie.

Christine Fredriksen, Bohusläns museum

Poolen för Lokala och regionala rum

Infrastruktur och återvändande

Poolen för lokala och regionala rum fokuserar under året på frågan om hur stora infrastruktursatsningar påverkar människor och på vilket sätt museerna kan dokumentera dessa skeenden. Vi planerar ett gemensamt fältseminarium på temat i Markbygden, Piteå kommun till hösten. Detta gärna i samarbete med andra pooler. Anledningen till att vi förlägger seminariet dit är att drygt 1000 vindkraftverk ska byggas på platsen under en tioårsperiod. Området är gles bebyggd och invånarantalet uppgår bara till 400 personer. Dessa fyrahundra, en sameby och invånarna i en stugby är de som främst berörs av bygget. Piteå museum planerar att dokumentera olika aspekter av bygget och vår tanke med seminariet är att vi ska bidra till deras dokumentation, men seminariets syfte är också, och inte minst, en möjlighet till gemensam kompetens- och metodutveckling.

I september 2010 hade vi poolmöte på Göteborgs stadsmuseum och bjöd då in Gabriella Olshammar som har ingått i en forskargrupp som har undersökt frågor kring plats, identitet och kulturarvsbruk i Malmberget. Gabriella berättade inspirerande om hur olika platser på orten, inte minst de som är förbjudna för tillträde i närheten av det stora dagbrottet, används av lokalbefolkningen. Även Malmbergets förhållande till Kiruna belystes. Vid kommande

möte den 28 april kombinerar vi vårt poolmöte med ytterligare ett seminarium som vi kommer att ägna åt praktisk planering av fältseminariet och fortsätta de metodologiska frågorna.

Aktiviteten hos medlemmarna är stor. Stockholms stadsmuseum arbetar med en undersökning i Vällingby, vilket ni kan läsa mer om i detta nummer. I Vällingbystudien återvänder museet till samma lägenheter som etnologen Börje Hansen studerade på 1950 respektive -70-talet och med liknande frågeställningar. Det är intressant att notera att just återvändandet verkar vara av stort intresse för närvarande. Nordiska museet rapporterade på det senaste poolmötet om att man genomför två återvändande studier, en till Bruksvallarna i Härjedalen där tidigare dokumentationer genomfördes på 1950-talet och därefter ett trettiotal år senare. Samhället har förändrats på så sätt att det idag är färre jordbruk och fler turister. Den andra återvändande studien har gått till Småland och Öland där man har fotograferat samma ställen som tidigare dokumenterats och gjort intervjuer utifrån bilderna.

Poolen för lokala och regionala rum har haft som ambition att även andra institutioner än museer ska känna sig välkomna. Sedan tidigare är Institutionen för kulturvård, Etnologiska institutionen i Göteborg och Stockholms läns hembygdsförbund med. Nu har även Skånes hembygdsförbund anslutit sig vilket vi tycker är roligt!

Anna Ulfstrand, Stockholms stadsmuseum

Foto Albert Eskeröd, Nordiska museet 1947.

Strupö i Misterhults skärgård vid Smålandskusten. Ön har blivit naturreservat, vilket är en av förklaringarna till att byn sett från sjösidan är relativt välbevarad. Andra förklaringar är strandskyddslagen, att Strupö sedan länge inte har någon åretruntnbefolkning som försörjer sig på ön och att bebyggelsen vårdas genom bybornas färdigheter och kulturhistoriskt intresserade och penningstarka sommarboende som köpt hus och gårdar. Bilderna ingår i Nordiska museets återvändarprojekt till äldre bydokumentationer.

Foto Mats Landin, Nordiska museet 2010.

Poolen för Samiskt liv

Samlingsfilosofi och kulturarvs-konstruktion

Inom poolen för Samiskt liv diskuterar vi fortlöpande undersökningar, utställningar och andra pågående verksamheter vid våra sammankomster, vid sidan av att genomföra studiebesök och seminarier om specifika frågor. Inför detta år har vi bestämt att redovisa dessa aktiviteter enbart i form av mötesrapporter på Samdoks webbplats. Poolspalten här i *Samdok-forum* ska vi framöver i stället använda till en fördjupning av en specifik fråga eller projekt. Därför ska jag här kort presentera min pågående forskning på temat *Konstruktionen av ett samiskt kulturarv: Ernst Manker och Nordiska museet*. Projektet är förlagt till Nordiska museets forskningsavdelning, Institutet för folklivsforskning, och finansieras till 75 % av Riksbankens Jubileumsfond, under åren 2009–2011. Det ska avslutas bland annat med en monografi. Som ett delresultat har en kort biografi över Ernst Manker publicerats i antologin *Svenska etnologer och folklorister* (red. Mats Hellspong & Fredrik Skott, Kungl. Gustav Adolfs Akademien, 2010).

Ernst Manker utsågs 1939 till den förste intendenten med särskilt ansvar för Nordiska museets samiska samlingar. Med syftet att skapa "ett centralmuseum för den lapska kulturen" bedrev han en intensiv forskning, dokumentation och insamling, och 1947 öppnades en ny samisk basutställning som kom att stå kvar i trettio år. Projektets syfte är att undersöka vilken roll denna verksamhet kan ha spelat i en tid då nya samiska identiteter växte fram. Bidrog museiskapandet till att legitimera samernas strävan efter moderna livsformer och nya rättigheter, genom att pietetsfullt göra kulturarv av övergivna traditioner och bruksföremål? Eller kom den historienriktade museirepresentationen att låsa bilden av samtidens samer vid det förgångna?

Det empiriska materialet utgörs i första hand av Mankers efterlämnade samlingar på Nordiska museet: föremål, fotografier, uppteckningar, fältstudier, tidningsklipp, korrespondens, publikationer och utställningsdokumentation. Insatt i sina samtida sammanhang, med bland annat *Samefolkets Egen Tidning* som en samisk röst, kommer det att analyseras med stöd av vår tids forskning om urfolks och minoriteters kulturarv och med *representation, nätverk, materialitet* och *autenticitet* som centrala begrepp. Projektet anknyter både till ett på många håll allt-

En samisk delegation utsedd av regeringen studerar trummor vid ett besök på Nordiska museet 1945. Från vänster Mattias Kuoljok, John Utsi, Anna Gustafsson, Ernst Manker, Gustaf Park, Petrus Gustafsson, Isak Parffa och Nils Erik Kuoljok. Foto Nordiska museet.

mer uttalat urfolksperspektiv och till det växande intresset för museologiska perspektiv på museer, samlingar och utställningar. Även om det huvudsakligen har en historisk inriktning kan det därför sägas svara mot Samdoks nya profil och bli ett exempel på hur historiska museisamlingar och nutida problemformuleringar kan bindas samman. I Samdoks programförklaring talas numera bland annat om tolkning, användning och utveckling av samlingarna och om ett intresse för "samlingsfilosofi", med fokus på samlingarnas användbarhet för kommunikation och forskning idag, i vår samtid. Till ett sådant perspektiv ansluter projektets syfte, uttryckt med andra ord än ovan: att bidra med ny kunskap om förhållandet mellan etniska gruppers kulturella erkännande och sociala/politiska rättigheter.

Eva Silvén, Nordiska museet

Poolen för Tillverkning och tjänster

Ett ovärderligt nätverk

Om de kulturhistoriska museerna ska ha någon relevans i samtiden måste vi förmå att sätta in publikens samtid i ett historiskt perspektiv. Vi måste arbeta för en syn på historien där det inte finns täta skott mellan historien och samtiden, utan där vi istället förstår samtiden och historien utifrån varandra. För att detta ska vara möjligt är museernas samtidsdokumentationer omistliga. Det är i den verksamheten

som samtiden kommer in i museernas samlingar och kan analyseras utifrån olika perspektiv och ges en historisk kontext. För det arbetet behövs ett professionellt nätverk där de som arbetar med samtidsdokumentationer kan ventilerar frågor som är aktuella för dem och få tips och råd från kollegor som arbetat med liknande frågor. Detta nätverk har vi i Samdok.

Samdoks främsta forum är poolmötena. Dessa kan användas på flera olika sätt. Genom diskussioner om aktuella samhällsfrågor och nya perspektiv får medlemmarna redskap för att utveckla arbetet hemma på museerna. I vardagslag är medlemmarna i poolen tyngda av många olika arbetsuppgifter och inte sällan ensamma om att genomföra dokumentationer inom sina respektive museer. Poolmötena blir ett tillfälle för medlemmarna att träffas och lära av varandras erfarenheter. Möjligheten att samverka, diskutera och utbyta erfarenheter är därför av stor betydelse för att utveckla våra kunskaper inom metod och teoribildning. Poolerna används även för att bjuda in föreläsare från forskningsvärlden för att berätta om aktuell forskning som på olika sätt relaterar till frågor som berör poolens arbete. Poolen för Tillverkning och tjänster har även en historia av att genomföra gemensamma fältseminarier som ger medlemmarna teoretisk och metodisk vidareutbildning. Några av dessa fältseminarier har ägt rum på exempelvis Volvo Construction Equipment i Eskilstuna och Björkdalsgruvan i Västerbotten.

En fråga som på ett implicit sätt är ständigt aktuell i samtidsdokumentationerna är hur materialet kommer att användas och göras tillgängligt. Allt för många dokumentationer har genomförts där det insamlade och skapade dokumentationsmaterialet endast har kommit att läggas i museernas magasin och arkiv. Vi välkomnar ett breddat perspektiv där Samdok även blir ett nätverk för frågor kring hur dokumentationsarbetet sedan kommer att tillgängliggöras och användas praktiskt. Användningen och tillgängligheten påverkar hur vi arbetar med metoder, frågeställningar och perspektiv, men även med etiska avvägningar. Här behövs en ökad samsyn mellan museernas verksamhetsgrenar och dess målskrivningar. Vi behöver i viss mån även skarpare metoder och rutiner för att informanter och tredje person inte ska riskera hamna i kläm mellan ambitiösa dokumentationsmål och lika ambitiösa digitaliserings- och tillgänglighetsmål. Nya krav från museernas huvudmän rörande exempelvis digitalisering och tillgänglighet över webben reser nya behov av etiska ramverk och riktlinjer. För oss är Samdok ett naturligt forum för diskussioner som

Poolens fältseminarium i Björkdals guldgruva. Foto Eva Fägerborg, Nordiska museet 2005.

kan leda fram till denna typ av dokument, men samtalerna bör ske poolövergripande. Vi efterlyser därför centrala initiativ just kring frågor om dokumentation, tillgänglighet och etik.

Charlotte Åkerman, Kulturen i Lund

Peter Du Rietz, Tekniska museet

Kulturmötesgruppen

Hur kan vi implementera "mångfaldskonventionen"?

Förändrade samhällen föder också förändrade politiska villkor. Vi lever i ett samhälle präglad av de effekter som en ökad rörlighet i form av globala migrationer och kulturella flöden medför. Unsescos konvention om skydd för och främjande av mångfalden i kulturella uttryck undertecknades av Sverige 2006, men är ännu inte så uppmärksammas av kulturarvsinstitutionerna. Vi kan se konventionen som en riktningssgivare, som en grund att ta avstamp i. Den är ett internationellt redskap som kan brukas för att främja tolerans och stävja diskriminering. Men hur ska då konventionen genomföras i Sverige – vilka är förutsättningarna och vilka är hindren? Och vilka ska utföra arbetet?

Segregering och uteslutning förekommer på en rad olika områden i samhället. Det är inte rimligt att hävda eller tro att kultursektorn skulle vara immun eller skyddad mot sådana strukturer. I själva verket visar en undersökning som Mångkulturellt centrum nyligen genomfört att kulturinstitutionerna i Sverige lider en stor brist när det kommer till etnisk och kulturell mångfald i personalstyrkan.* Vi har gjort intervjuer vid 18 (vilket är en tredjedel) av de statligt

finansierade kulturinstitutionerna – huvudsakligen inom kulturarvsektorn – och några länsfunktioner. Tillsammans hade de ca 3 350 anställda. Deras uppskattning av personalstyrkans sammansättning ger tillsammans med en jämförelse med årsredovisningarna ett svårtolkat resultat.

För det första ville de intervjuade inte gärna tala om personalens etniska sammansättning, man ville inte "peka ut" eller "räkna" – till skillnad mot kön och ålder tas inte ursprung med i statistiken. Därför är det inte möjligt att visa upp några korrekta siffror, utan vi har fått ta del av deras uppskattningar. Följaktligen är det inte heller möjligt att uttala sig om personer med utländsk bakgrund är "rimligt" välrepresenterade. I vårt material verkar det inte förhålla sig så eftersom de flesta institutioner beskriver sig som "vita". Av över 3 000 anställda har endast ett 40-tal räknats som personer man uppfattar har utländsk bakgrund. Personer med nordisk bakgrund räknas ibland hit och ibland inte.

Det är förmodligen inte så att det bland dessa 3 000 bara finns 40 personer med immigrantbakgrund; dessa är bara sådana som våra informanter har "räknat upp" och kopplat till olika nationaliteter. Ofta i reflekterande sammanhang, om vilken position man har på arbetsplatsen. De finns på arbetsplatser där det inte finns ett motstånd mot att räkna, även om man inte publicerar någon officiell statistik. I de fall man uppgivit en procentsats har vi tittat på institutionernas webbplatser och kunnat konstatera att man inte i något fall underskattar antalet med annan bakgrund än etnisk svensk i sina organisationer. Tvärtom ser vi en tendens till att överskatta den etniska mångfalden i organisationerna.

Vi tror att detta "icke-räknande" är kontraproduktivt, även om det i de flesta fall sker i all välmening. För – som en jämförelse – om vi inte hade räknat män och kvinnor och deras positioner hade vi inte kunnat säga något om utvecklingen rörande kön. En undersökning av ett femtiotal institutioner i den statliga kultursektorn som genomfördes 2004 visade att 8 % av de anställda födda på Balkan, i Östeuropa, i Afrika, Asien och Latinamerika. Vårt material är mindre. Ändå vågar vi säga att utvecklingen på detta område tycks ha varit närmast obefintlig. Även om det inte är givet att en sådan kategoriell tillhörighet tillför något specifikt till institutionen har vi sett att etnisk mångfald i personalens sammansättning får konsekvenser för verksamheten på praktisk nivå. Fler språk talas i organisationen, nya nätverk blir tillgängliga vilket öppnar nya möjligheter för organisationen

både i form av publik och av potentiella medarbetare.

Nu har vi en ganska klar bild av vilka som ska utföra arbetet. Men vad är det då som ska skyddas och främjas? En av premisserna i kulturarvssektorn är att bevara, vårda, värna och utveckla kulturarvet. När konventionen ska börja tillämpas är det inte bara organisatoriska strukturer och rutiner som ska skapas och resurser som ska avsättas, utan det krävs också ett reflekterande arbete. Fortlöpande görs en rad val och ställningstaganden om urval. Vad ska bevaras och skyddas? Vems arv? Vilka genrer, traditioner eller uttryck är det som ska skyddas och främjas? Valen baseras på värderingar av en kulturyttrings kvalitet. Oavsett vilket kvalitetsbegrepp som används eller vilken verksamhet det gäller är bedömningarna alltid relaterade till och formulerade i en specifik kontext. Det kan exempelvis röra sig om att man har särskilda föremål tillverkade av en viss typ av material i åtanke. Därför kan det uppstå svårigheter vid en kvalitetsbedömning av uttryck skapade utifrån andra estetiska principer eller ramar.

Rätt använd kan konventionen bli ett verktyg som kan stävja riskerna för segregation, diskriminering och uteslutning och i stället bli ett redskap som främjar inkludering och förändring av vårt kulturliv och vår kultursektor – det vill säga bli ett demokratiskt verktyg. Men då behöver vi lägga ner arbete på att skapa icke-hierarkiska mötesplatser och arenor som kan knyta samman olika aktörer – kultursektorn, representanter för civilsamhället, konstnärer, hantverkare. Det behövs också tid för självreflektion. Det behövs att verksamma i kulturarvssektorn gör sig medvetna om utifrån vilka grundantaganden man verkar.

Texten baseras på ett föredrag jag höll 1 dec 2010 på Unescokonferensen *När bläcket har torkat. Vad gör vi nu?* på Historiska museet.

* Undersökningen ingår i ett uppdrag i anslutning till regeringens satsning "Interkulturella initiativ" under åren 2008–2010. Kulturrådet tillsammans med sex andra institutioner fick uppdrag från departementet. Mångkulturellt centrum's uppdrag har varit att samordna utbildningsinsatser kring etnisk och kulturell mångfald, med särskild inriktning mot offentligt finansierade kulturverksamhet. Resultaten kommer att publiceras 2011 i *Osmos – inkluderingsprocesser i kulturlivet* (Nina Edström och Charlotte Hyllén-Cavallius).

Charlotte Hyllén-Cavallius, Mångkulturellt centrum

Poolen för Naturbruk

25 år med Samdok

På ett bananskal halkade jag in i Samdok. En flytt till Gotland och ett tremånaders vikariat som amanuens på läns museet var på upphållningen. Vid julbordet på badpensionatet hamnade jag bredvid landsantikvarien, en bekymrad chef som deltagit i grundandet av Samdok men som ännu inte lyckats påbörja någon samtidsdokumentation vid museet. Det passade som hand i handske. Jag behövde ett nytt projekt, han behövde en etnolog som tog hand om dokumentationen av två gotländska jordbruk.

Jag var vid den tiden en orutinerad etnolog, vilket jag valde att inte framhålla. Men jag hade som barn tillbringat alla somrar på min morfars gård, "det måste väl ändå vara en fördel", intalade jag mig. Med god hjälp och tack vare erfarna kollegor som konsulter rodde jag till slut uppgiften iland utan alltför stora problem. Lärorikt, mycket intressant och med nya vänner på köpet!

Mitt första poolmöte utspelade sig i Halmstad där jag efter mycket letande lyckades hitta till museet och in genom rätt dörr. Känslan av litenhet i sammanhanget förstärktes av den samling äldre kollegor som redan satt runt sammanträdesbordet när jag anlände. De uttalade sig tvärsäkert i alla frågor som ventilerades och en av de manliga deltagarnas lite nedlåtande attityd gjorde det inte lättare att höja stämman för en kommentar.

Besöket på gården hos en svinproducent i Laholm dagen efter kändes bättre. Han visade sig dessutom vara god vän till mina släktingar. Studiebesökets mer avslappnade stämning bidrog också till ett bättre diskussionsklimat. Ett hett ämne som ventilerades var övergödningen i Laholmsbukten, orsakad av jordbruket, och åtgärder för att komma tillrätta med den. Ett annat var hur arvsfrågor hanteras i samband med ett generationsskifte. Godsägaren i fråga slog helt enkelt fast: "Man bestämmer vilket barn som ska ta över och sedan talar man om för de andra att det inte är aktuellt för deras del! De får kompenseras på annat sätt, med aktier och annat." Jag misstänkte att den hårdnackade inställningen inte tillämpades av alla lantbrukare.

Trots att det är så länge sedan och trots den skräckslagna första känslan, är minnet och betydelsen av mötet mycket positivt. Samma positiva känsla har följt med genom åren. Att möta kollegor mitt i verkligheten med ett tema som utgångspunkt för diskussioner att sedan förhålla sig till när man kommit hem,

har varit mycket givande. Här finns utrymme för att diskutera metodfrågor och förhållningssätt till informationer aktualiserade på ett naturligt sätt. Här finns ett forum av kollegor som kanske tampas med samma problem på sitt museum och som också är ensamma inom sitt arbets- och ämnesområde.

Under en lång period genomfördes inom Samdok många bra och matnyttiga kurser som också varit metodutvecklande. Särskilt minns jag en kurs i metoder för att förbättra publikationerna från dokumentationerna, där kursledaren poängterade hur viktigt "anslaget" var för att fånga läsaren och locka honom/henne att läsa vidare med intresse.

De bästa mötestillfällena har inkluderat en gemensam dokumentation. Ett möte i Linköping några år tillbaka tjänar som ett utmärkt exempel. På temat "Rörelser i byn" gjorde deltagarna ett antal intervjuer med de boende i byn Bjäsäter några mil från Linköping. Det var bondfamiljen med mjölkkor, hästtjejen, sjukpensionären, den pensionerade änkan, pendlarerna med flera som ställde upp med sin tid. Övernattningen i en campingstuga på orten bidrog till att de goda samtalen fortsatte långt in på natten.

Matproduktion och matprodukter har varit ett återkommande tema i Naturbrukspoolen. De senaste åren har medlemmarnas dokumentationer inspirerats av poolens studiebesök hos små- och storskaliga matproducenter i Västergötland och Halland.

Samdok har gett mig ett perspektiv på vår samtid och vad museet ska välja att dokumentera och samla in av den flod av material som sköljer över oss i dag, men också ett förhållningssätt till museets samlingar och insamlingsfrågor rent generellt. Utan Samdok hade jag, kort och gott, varit en sämre föremålsantikvarie och definitivt en sämre etnolog och tjänsteman på mitt museum. Samdok är ett utmärkt exempel på nätverksarbete när det fungerar som bäst.

Birgitta Strandberg-Zerpe, Gotlands museum

Notiser

Var med och dokumentera tjejlopp!

Motionslopp och tävlingar för kvinnor, så kallade tjejlopp, har blivit en vanlig och populär företeelse i Sverige. Varför är det så? Vad är ett tjejlopp? Hur uppstod fenomenet? Vad är det som gör att så många vill delta i dessa lopp?

Tjejluppen utgör idag en viktig del i det som brukar kallas breddidrott och mer än hundratusen kvinnor deltar varje år. Museerna har dock inte hittills i någon större omfattning dokumenterat denna företeelse. Under 2011 kommer därför Nordiska museet, i samarbete med två forskare vid etnologiska avdelningen vid Stockholms universitet och i samverkan med Riksidrottsmuseet, att dokumentera fyra av de motionslopp för kvinnor som varje år arrangeras i Sverige. Det gäller Tjejvasan (26/2), Tjejvåttern (11/6), Våruset (2/5–9/6) och Tjejmilen (3/9).

Dokumentationen kommer framförallt att göras genom ett skivrupprop men också genom deltagande observation vid några av loppen. Nordiska museet planerar även att samla in föremål med anknytning till loppen, tränings- och tävlingsutrustning samt exempel på de produkter som säljs eller delas ut i samband med evenemangen. Skivruppropet är digitalt distribuerat och finns även på museets hemsida: http://www.nordiskamuseet.se/category.asp?intLevel=2&Cat=425&CatName=Beratta_for_oss&topmenu=144. Se även Riksidrottsförbundets webb <http://www.rf.se/Nyheter/Nyheter2011/Jan-April/Tjejvasanskagatillhistorien/>

Ett av loppen, Våruset, arrangeras i maj och juni på sjutton olika orter runt om i Sverige med början i Malmö och avslutning i Visby (datum se nedan). Tjejvasan och Tjejvåttern har sina givna placeringar och Tjejmilen arrangeras endast i Stockholm, men till dessa lopp reser många deltagare med specialrangerade buss- och tågresor. Nordiska museet har inte möjlighet att dokumentera samtliga evenemang på ort och ställe. Vi skulle därför gärna samarbeta med några andra samdokmuseer. Är du intresserad av att dokumentera ett tjejlopp på din ort eller att dokumentera en resa till något av loppen? Naturligtvis kommer dokumentationsmaterialet att förvaras vid respektive museum men med möjlighet att göra hänvisningar till de olika dokumentationerna, i sann samdokanda.

För ytterligare information var vänlig kontakta:
Cecilia Hammarlund-Larsson,
cecilia.hammarlund.larsson@nordiskamuseet.se
Christian Richette,
christian.richette@nordiskamuseet.se

Våruset arrangeras i Malmö (2/5), Halmstad (3/5), Växjö (4/5), Jönköping (5/5), Göteborg (9/5), Vänersborg (10/5), Karlstad (11/5), Örebro (12/5), Norrköping (16/5), Västerås (17/5), Gävle (18/5), Sundsvall (19/5), Stockholm (24/5 och 25/5), Uppsala (26/5), Luleå (30/5), Umeå (31/5) och Visby (9/6).

HAIKU – Handikapphistoria i kulturarvet

I ett gemensamt projekt mellan HandikappHistoriska föreningen, Nordiska museet och Historiska museet vill vi synliggöra historien om funktionshindrades liv. Vi vill ta med den berättelsen i samhällets allmänna historia. Projektet innehåller fyra delar: inventering av vad museerna har gjort, skapande av en interaktiv webbsida för insamling av livsberättelser, en filmfestival på Historiska museet 8–9 oktober 2011 och en dokumentationsöversyn.

I höst kommer alla museer inom Samdok att få en enkät av HAIKU. Den kommer att innehålla frågor om vad museerna har gjort när det gäller att samla in, dokumentera och göra utställningar kring funktionshindrades liv. Och har man i olika utställningar inkluderat beskrivningar ur funktionshindrades perspektiv? Det handlar i första hand om hur man beskrivit mångfald och inte om konkreta tillgänglighetsfrågor. När enkäten är sammanställd kommer seminarier att genomföras på olika håll i landet under nästa år. Ta gärna kontakt redan nu om ni vill veta mer!

Margareta Persson
Projektleddare för HAIKU
margareta.persson@nordiskamuseet.se

Cecilia Hammarlund-Larsson, Nordiska museet

100 innovationer – ny satsning på Tekniska museet

År 2012 öppnar Tekniska museet en stor utställning om innovationer och uppfinningar. Genom att locka fram besökarens nyfikenhet ska utställningen uppmuntra till egen kreativitet, problemlösning och intresse för entreprenörskap. Sammantaget ska satsningen innebära ett angeläget besök både för skolor, ungdom, den som besöker museet för att göra något kul med familjen och för de specialintresserade, inte minst museets kära nördar.

Innovationer är en motor i samhällsutvecklingen: för konkurrenskraft, välbefinnande, tillväxt och hållbar utveckling, för att förenkla vardagen och förändra livet. Uppfinningar och innovationer är ett område som fascinerar både barn och vuxna. Temat är också centralt för Tekniska museets verksamhet.

Till skillnad från tidigare satsningar på temat öppnar museet på ett nytt sätt för en dialog med besökarna om kopplingen teknik – kreativitet – utveckling. I projektet *100 innovationer* lägger vi örat mot marken och ber svenska folket om hjälp att ta fram de mest betydelsefulla innovationerna och motivera valet. Verktöget för detta är framför allt marknadsundersökningar. Svenska folket blir på detta sätt medproducenter i utställningen men också i den insamling av föremål och berättelser som görs med anledning av projektet.

En uppfinning är enligt vår definition en effektivare lösning av ett tekniskt problem. När en uppfinning tagits i bruk och kommit ut på marknaden kallas den innovation. Det kan handla om fysiska föremål men även metoder eller system.

Det övergripande syftet med projektet är att väcka barns och ungdomars intresse för uppfinningar och innovationer och dess betydelse i samhället förr och nu, liksom hur innovationer kan påverka vardagen och förändra livet. Ett andra syfte är att uppmuntra till egen kreativitet, problemlösning och entreprenöriellt lärande. Det handlar om att ta fram och utveckla nyfikenhet, initiativförmåga och självförtroende.

100 innovationer är Tekniska museets hittills största egenproducerade utställning. Som en del i projektet lanserar museet även en utställningspublikation.

Magdalena Tafvelin Heldner, Tekniska museet, projektledare

KONFERENSER OCH SEMINARIER

Bilden av den andre

Västerbottens museum, Umeå 7–8 april 2011.

Avgift 450 kr.

Ett seminarium om hur samer och andra minoriteter har skildrats på fotografi genom historien. Vilka problem finns med att dokumentera en företeelse eller en grupp människor? Vems blick, vems röst, vems berättelse? Vem berättar vems historia? För vem? Seminariet är ett led i etablerandet av Sune Jonsson centrum för dokumentärfotografi.

Information och anmälan: fotoseminariet@vbm.se

Heroes and Celebrities in Central and Eastern Europe

The Department of Ethnology and Cultural Anthropology, University of Szeged and the 'Bálint Sándor' Institute for the Study of Religions, Szeged, Hungary 13–16 October 2011.

Our aim is to organize a comparative research on celebrity cult in Post-Soviet Europe. We are interested in case studies on the following topics: A complex analysis of a given national celebrity's cult (either politician, religious leader, singer, writer etc.); the national characteristics of the cult; the sacred places connected to the given celebrity; memorial rituals; religious connotations of the cult; the material dimension of the cult. Conference fee: 50 EUR. Contact: povedak@yahoo.com

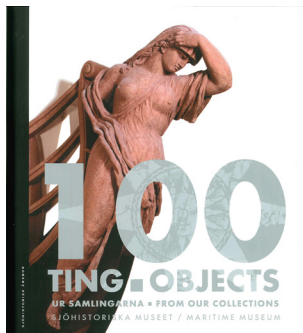
Superantural Places

Institutionen för estnisk och komparativ folkloristik och Institutionen för nordiska språk vid Tartu universitet inbjuder till det 6:e symposiet för nordisk, keltisk och baltisk folkloristik – 6th Nordic-Celtic-Baltic folkloresymposium: Supernatural Places, 4–7 juni 2012 i Tartu, Estland.

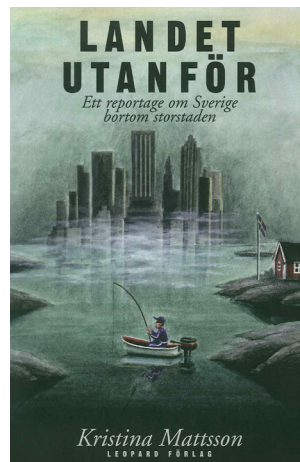
Information:

http://www.ut.ee/folk/files/CFP-Supernatural_Places.pdf. Abstracts ska vara insända senast 20 januari 2012. För information kontakta symposiets sekreteriat: Pihla Maria Siim, pihla.siim@ut.ee; Siiri Tomingas-Joandi, siiri.tomingas@ut.ee.

Nya publikationer

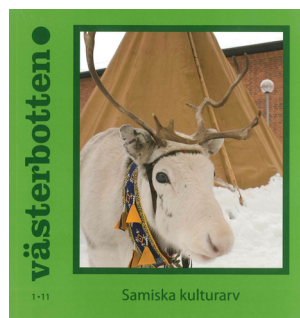
100 ting ur samlingarna. Sjöhistorisk årsbok 2010–2011. Stockholm: Föreningen Sveriges Sjöfartsmuseum i Stockholm. 255 s. [Statens maritima museer/Sjöhistoriska museet]

Mattsson, Kristina 2010. *Landet utanför. Ett reportage om Sverige bortom storstaden.* Stockholm: Leopard förlag. 207 s.

Byskov, Søren (red.) 2010: *Fiskeriet der forsvandt. Eksempler fra et dansk fiskerierhverv i opbrud 1990-2008.* Esbjerg: Fiskeri- og Søfartsmuseets forlag. 192 s. [Fiskeri- og Søfartsmuseets studieserie, nr. 25]

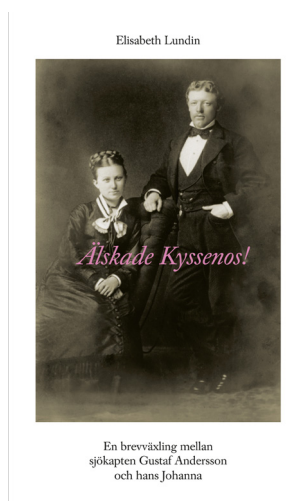

Samiska kulturarv. 2011. [Tidskriften Västerbotten 1/11]. Umeå: Västerbottens läns hembygdsförbund. 72 s.

Från kungligt ämbetsverk till Sveriges modernaste myndighet. 2010. (redaktionsgrupp: Montelius, Jan-Olof, Eva Tigerström & Stina Liljas). Borlänge: Vägverket. 71 s.

Nätverket. Etnologisk tidskrift, Volym 17, 2010: Etnografiska utmaningar på nätet. Uppsala: Institutionen för kulturanthropologi och etnologi, Etnologiska avdelningen, Uppsala universitet. <http://natverket.etnologi.uu.se/volym/17/17.pdf>. 82 s.

Lundin, Elisabeth (texter och red.) 2010. *Älskade Kyssen! En brevväxling mellan sjökaptan Gustaf Andersson och hans Johanna.* Malmö: Arena. 311 s. [Landskrona museum]

Vem är vem i Samdok

Samdoksekretariatet

Samdoksekretariatet, Nordiska museet,
vx 08-519 546 00, samdok@nordiskamuseet.se
Eva Fägerborg, 08-519 547 09
eva.fagerborg@nordiskamuseet.se

Poolernas ordförande

HEMLIV OCH FRITID
Christine Fredriksen, Bohusläns museum,
0522-65 65 00, christine.fredriksen@vgregion.se

KULTURMÖTESGRUPPEN
Charlotte Hyltén-Cavallius, Mångkulturellt Centrum,
08-531 777 28,
lotta.hylten-cavallius@mkc.botkyrka.se

LOKALA OCH REGIONALA RUM
Anna Ulfstrand, Stockholms stadsmuseum,
08-508 315 55, anna.ulfstrand@stockholm.se

NATURBRUK
Ann-Katrin Wahss, Västergötlands museum,
0511-260 14/16, ankie.wahss@vgregion.se

SAMHÄLLE OCH POLITIK
Eva Thunér-Ohlsson, Sörmlands museum,
0155-24 57 00, eva.thuner.ohlsson@dll.se

SAMISKT LIV
Anna Westman Kuhmunen, Åjtte, 0971-170 12,
anna.westman@ajtte.com

TILLVERKNING OCH TJÄNSTER
Charlotte Åkerman, Kulturen, 046-35 04 16,
charlotte.akerman@kulturen.com

Samdokrådet

REPR FÖR NORDISKA MUSEET
Christina Mattsson, *ordförande*, 08-519 546 20,
christina.mattsson@nordiskamuseet.se
Lena Palmqvist, 08-519 546 50,
lena.palmqvist@nordiskamuseet.se

REPR FÖR LÄNSMUSEERNA
Håkan Liby, *vice ordförande*, Upplandsmuseet,
018-16 91 00, hakan.liby@upplandsmuseet.se
Mikael Eivergård, Örebro läns museum,
019-602 87 01, mikael.eivergard@olm.se

REPR FÖR CENTRALMUSEERNA
Magnus Hagberg, Livrustkammaren och Skoklosters
slott med Stiftelsen Hallwylska museet,
08-402 30 30, magnus.hagberg@lsh.se
Lotten Gustafsson Reinius, Etnografiska museet,
08-519 550 29, lotten.gustafsson@etnografiska.se

REPR FÖR KOMMUNALA MUSEERNA
Anna Ulfstrand, Stockholms stadsmuseum,
08-508 315 55, anna.ulfstrand@stockholm.se
Inger Pedersen, Malmö museer, 040-34 44 00,
inger.pedersen@malmo.se

ADJUNGERAD
Birgitta Svensson, Nordiska museet, 08-519 547 13,
birgitta.svensson@nordiskamuseet.se

Forskningsrådet

Samdoks forskningsråd är tills vidare integrerat i
Nordiska museets forskningsråd. Ledamöterna är:
Birgitta Svensson (ordf), Sigrid Eklund, Christina
Mattsson, Klas Nyberg, Lena Palmqvist (sekr), Roger
Qvarsell, Maria Sjöberg och Else-Marie Strese.